

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Pražské židovské obce v meziválečném období

Jewish communities of Prague in the interwar period

Barbora Ryšavá

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

Specializace v pedagogice, B ČJ-D

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Pražské židovské obce v meziválečném období vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum

.....

Podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především své vedoucí bakalářské práce paní doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za její cenné rady, ochotu a připomínky k vypracování této práce. Další dík patří obětavému personálu archivu Židovského muzea v Praze. Závěrem bych chtěla poděkovat mé rodině a přátelům za pomoc a podporu během studia.

.....
Podpis

Abstrakt a klíčová slova

Tato bakalářská práce má za úkol seznámit s židovskými náboženskými obcemi v Praze v meziválečném období, kterými jsou smíchovská, libeňská, karlínská, žižkovská, vinohradská a michelská. Dále pojednává o spolcích a organizacích, které v této době fungovaly. Hlavním cílem je zmapovat tyto obce, jelikož se tomuto tématu nevěnuje žádná odborná publikace. Práce je rozdělena na kapitoly, které obsahují základní informace o obcích, přehled synagog, hřbitovů a spolků. V závěru práce jsou zařazeny tabulky ilustrující poměry té doby, jak sociální, finanční, tak pracovní. Cílem je tedy ukázat, že v Praze nebyla pouze židovská obec v centru města, která je nyní tak hojně navštěvovaná.

Židovská náboženská obec

Praha

Meziválečné období

Židovské spolky

Smíchov

Libeň

Michle

Královské Vinohrady

Žižkov

Karlín

Abstract and Keywords

The aim of my bachelor thesis is to familiarize students with the Jewish religious communities in Prague (Such as Smíchov, Libeň, Karlín, Žižkov, Královské Vinohrady and Michle) in the interwar period. In the light of the results of my recent survey, I have found out that there is not any other professional publication therefore I decided to describe the way of life in these communities on my own. My work is divided into the separate chapters which include the fundamental information about the communities, the overview of synagogues, cemeteries and associations. At the end of my thesis there are a few charts showing the social, financial and working circumstances at that time. In conclusion, I aim to draw your attention to the less familiar Jewish communities which were not as famous as the community in the centre of Prague.

Jewish Religious Community

Prague

Interwar period

Jewish groups

Obsah

1. ÚVOD.....	7
1.1 POČÁTEK ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY A DVACÁTÁ LÉTA	10
1.2 OBDOBÍ 1933 – 1938	12
1.3 ŽIDOVSKÉ ORGANIZACE A SPOVKY.....	17
2. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC SMÍCHOV.....	22
3. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC LIBEŇ.....	24
4. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC KARLÍN	27
5. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC ŽIŽKOV	28
6. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC VINOHRADY	31
7. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC MICHLE.....	32
8. ZÁVĚR.....	34
9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	36
10. SEZNAM PŘÍLOH.....	39
10.1 TEXTOVÉ PŘÍLOHY A TABULKY	39
10.2 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	40
11. TEXTOVÉ PŘÍLOHY A TABULKY.....	42
12. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	60

1. ÚVOD

„Možná, že je osudem i zásluhou Židů, že jsou tak krajním varováním i příkladem; jejich dějiny byly trýznivé i heroické pro ty, kteří je prožili a prožívají; nejsou méně mučivé pro nikoho, kdo je pozoruje a přemýšlí o nich, neboť vždy vyžadují také osobní nasazení a pokus o osobní stanovisko k základním podmínkám lidské existence.“¹

Jak prohlašuje František Graus, česko-německý historik židovského původu, ve své práci, židovský národ si vytrpěl své ve všech dobách našich dějin a snad ve všech státech, kde žil. Nebylo tomu jinak ani v naší Československé republice v meziválečném období, ve které se událo několik případů antisemitismu, pogromů, drancování. Ale i přes tyto všechny excesy se stalo Československo pro židovské obyvatelstvo jistým ostrůvkem naděje v jinak rozbouřené střední Evropě. Vždy zde existovali organizace i lidé, kteří se za židovskou národnostní menšinu dokázali postavit a uchránit je před většími následky oněch pogromů nebo projevů antisemitismu.

Tato bakalářská práce si vzala za cíl zmapovat nejen pražské židovské obce v meziválečném období, ale i nejrůznější spolky a organizace, které v této době fungovaly. Ovšem jejich existence je zde pouze naznačena v úvodních kapitolách, kde je popsán i život židovských spoluobčanů nejprve na počátku republiky, ve dvacátých a dále i třicátých letech až do roku 1938, kdy sem přichází nejvíce židovských uprchlíků nejen ze sousedních států. V období mezi dvěma válkami ještě nebyla jediná židovská náboženská obec, ale hned několik, o kterých se na následujících stránkách bude možno dočíst nejrůznější informace, od počtu členů v různých dobách, přes historické židovské, především náboženské památky, až po jejich zánik. S ním se bohužel setkáváme u těchto ghatt poměrně často. V současné době již nenacházíme známky poměrně nedávné existence židovské obce v některých pražských čtvrtích.

V meziválečné Praze existovalo 10 židovských náboženských obcí. Fungovaly i některé menší, ale ty většinou spadaly pod větší (například ŽNO Kunratice byla připojena v roce 1933 k ŽNO v Michli). V Kunraticích se nacházela modlitebna, která se ovšem změnila na byt. Další menší ŽNO byla například v Uhříněvsi, která byla

¹ GRAUS, František: *Prolegomena zu einer Geschichte der Juden in den böhmischen Lärden*, in: *Judaica Bohemiae*, III, 1967; s. 86

k Praze připojena až v roce 1974. Na třídě Přátelství stála pozdně klasicistní synagoga z let 1847 - 1848, která byla bohužel od roku 1946 využívána jako skladiště, později jako prádelna. V devadesátých letech byla vrácena Židovské obci a přestavena na byty a obchod. V Uhříněvsi je také starý židovský hřbitov, u kterého není známo přesné stáří, ale náhrobky zde jsou od počátku 18. století a pohřbívalo se zde do druhé světové války. V osmdesátých letech 20. století byla řada židovských náhrobků přemístěna na židovský hřbitov na Olšanech. Další obcí, již bych chtěla na tomto místě zmínit, je ŽNO v Košířích, která byla po roce 1900 připojena k ŽNO Smíchov a po roce 1918 zanikla. Mezi dalšími bych mohla jmenovat alespoň ŽNO Zbraslav, která ale měla svou synagogu v Kosoří a hřbitov v šest kilometrů vzdáleném Třebotově.² Na Zbraslavi byla pouze modlitebna v Hauptově ulici, která byla během druhé světové války přeměněna na byt. Další byla ŽNO Holešovice – Bubny, kde byla postavena synagoga po roce 1894 v Heřmanově ulici 25. Ta byla však po druhé světové válce přestavěna na skladiště a dílnu a od devadesátých let 20. století je v ní aranžérský ateliér.

Mým cílem není primárně shromáždit všechny dostupné informace a údaje o pražských židovských obyvatelích v průběhu meziválečného období, ale ukázat, že v Praze nebyla pouze ŽNO v centru města. Dále bych chtěla také poukázat na množství židovských spolků a organizací, které zde fungovaly po dlouhé roky. O židovských obcích neexistuje žádná ucelená studie nebo monografie. Občas se však najde výjimka, o ŽNO v Libni vznikla nyní studie od Dominiky Klenové, která o její historii psala ve své magisterské diplomové práci, také z ní vycházím právě v kapitole o Libni. Mnoho informací mi poskytly i sborníky vycházející díky Židovskému muzeu v Praze, které se vztahují k židovským menšinám v určitých obdobích československých dějin. Další údaje jsem čerpala z knih od Kateřiny Čapkové, Michala Frankla, Tomáše Pěkného a dalších autorů, kteří se židovské menšině podrobně věnují. Tématem židovských spolků a organizací se zabývá Helena Krejčová, která také velmi zajímavě rozpracovává konfiskaci židovského majetku za druhé světové války, emigrace a projevy antisemitismu, ale i samotné židovství a sionismus i jeho hnutí.

Moje práce je rozčleněná na úvodní kapitoly, kde jsou popsány události dvacátých a třicátých let týkající se výhradně židovského obyvatelstva v Praze a spolků

² Hřbitov byl po druhé světové válce zničen.

a organizací. V dalších kapitolách jsou potom informace o jednotlivých větších židovských obcích v Praze na Smíchově, v Libni, Karlíně, Žižkově, na Vinohradech a v Michli. V textových přílohách jsou potom tabulky, které poukazují na počty obyvatel v nejrůznějších hospodářských odvětvích, ale i počet Židů, kteří se přihlásili k židovské národnosti nebo víře. Jak uvádí Kateřina Čapková ve své knize *Češi, Němci, Židé?: „Při sčítání lidu v roce 1921 se k židovské národnosti přihlásilo i 239 osob jiného než izraelského náboženství (100 z nich bylo bez vyznání, 74 katolíků, 23 řeckých katolíků, 19 evangelíků, 12 pravoslavných, 1 z církve československé, 4 z církví jiných a 6 náboženskou příslušnost neuvedlo), v roce 1930 se k židovské národnosti přihlásilo dokonce 352 osob jiného než izraelského náboženství, z nichž bylo ovšem 335 bezkonfesních, pouze 12 katolíků, 4 evangelíci a jedna žena byla členkou pravoslavné církve.*³

Následují ještě obrazové přílohy, kam jsem zařadila fotografie obytných a církevních budov právě z tohoto historického období.

Do části textových příloh jsem umístila dva texty, úřední zprávu z roku 1922 a zprávu z členské schůze z roku 1933. Oba tyto texty se vyjadřují k projevům antisemitismu, každý v jiných letech. Dokument z roku 1922 se vyjadřuje k odporu německých nacionalistů proti zvolení Dr. Samuela Steinherze rektorem německé univerzity v Praze. Právě atmosféra této doby je zachycena v této úřední zprávě (textová příloha č. I). Druhý dokument, z dubna 1933, je prohlášením členské schůze Svazu Čechů-Židů k německým antisemitským projevům a událostem (textová příloha č. II). V této části jsou dále umístěny tabulky, které jsem čerpala z knihy Jany Macháčové a Jiřího Matějčka *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918 – 1938*. Jsou zde zařazeny tabulky, které vypovídají o přiznávané národnosti židovských obyvatel. Samozřejmě i počty Židů a všechny tabulky vycházejí z celkového počtu v tehdejších českých zemích. Počty židovských obyvatel lze vždy srovnat s Poláky, Němci a Čechy. Také jsem zařadila tabulky ukazující podíly sociálních vrstev, kde můžeme vidět, že více Židů bylo spíše v horních nebo středních vrstvách. Ovšem velmi zajímavé mi přišly tabulky, kde jsou zobrazeny součty obyvatelstva příslušného povolání. Zde je vidět, že Židé byli často samostatnými obchodníky, úředníky i dělníky,

³ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 33-34

ale nádeníkem byl opravdu jen malý počet obyvatel. Zároveň můžeme srovnat počty z let 1921 a 1930. Ale v jedné z dalších tabulek můžeme vidět, že ženy z židovských komunit většinou pracovaly v samostatných domácích službách nebo žily z renty. V oděvním nebo textilním průmyslu nepracovaly vůbec podle tabulky z roku 1930. Další a poslední přílohou v této části je graf, který poukazuje na množství židovských spolků v období od roku 1918 do roku 1939. Nejvíce jich fungovalo v roce 1937, celých 171 spolků. Po tomto období přišel zánik skoro všech spolků.

1.1 Počátek Československé republiky a dvacátá léta

„Je zákonitě, že život židovské komunity dvacátých let byl velice různorodý. Má svoji česko-židovskou, slovensko-židovskou, německo-židovskou a židovsko-židovskou dimenzi, přičemž odděleně je nutné sledovat vztah státu k židovským spoluobčanům a naopak.“⁴

Pozice československých Židů byla ve srovnání se sousedními státy zjevně lepší. Na veřejnosti nemohlo docházet k antisemitským projevům a antisemitismus byl spíše odvrhován, především u intelektuální části obyvatelstva. Ale přesto se určitá forma domácí antisemitismu objevovala. Mezi lidmi se již nedržela otázka „židovské rituální vraždy“, ale stále se mezi obyvatelstvem držel předsudek o „židovském spiknutí“, který se dost rozšířil hlavně po ruské říjnové revoluci.⁵ Další hledání viníka se posunulo na konec první světové války, kdy bylo české obyvatelstvo vyčerpano z válečných let a začalo drancovat židovské obchody, továrny a domácnosti. Sám prezident Tomáš Garrigue Masaryk byl tímto stavem znepokojen a chtěl při prvním vystoupení před Národním shromážděním upozornit na jisté nebezpečí v podobě antisemitismu. Ovšem na nátlak vlády musel toto varování vyškrtnout, protože tomu vláda nevěřila, ale opak byl bohužel pravdou. Na jaře roku 1919 byla na tom republika hospodářsky velmi špatně, bujel černý trh kvůli nedostatku základních potravin. V květnu v Praze došlo k velkým lidovým bouřím, které byly namířeny hlavně proti lichvářům. Samozřejmě

⁴ MÍŠKOVÁ, Alena: *Předmluva*, in: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Židovské muzeum, Praha 2003; s. 8

⁵ MÍŠKOVÁ, Alena: *Předmluva*, in: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Židovské muzeum, Praha 2003; s. 7

došlo k rabování a postiženy byly zvláště židovské obchody. V této době byli Židé často spojováni s němečtvím, což můžeme vidět i u dalších demonstrací. V září téhož roku byl svolán tábor lidu na Staroměstské náměstí tzv. „husitskými“ ženami, které zde volaly po osvobození prezidenta ze „zajetí Němců a Židů“ a v doprovodu legionářů se přesunuly na hrad. V následujícím roce, kdy se udály boje o Stavovské divadlo, zaznívala hesla typu „*Pryč s Němci a Židy!*“, „*Každého Němce či Žida pověste na nejbližší lampu.*“⁶ Při těchto událostech se staly terčem útoků židovské obchody Na Příkopě, také synagoga a radnice v Maiselově ulici, kde byla zničena část obecního archivu.⁷ I přes tato obvinění bylo možné přihlásit se k židovské národnosti, i když byla využita spíše menšinou židovských spoluobčanů. Dále bylo umožněno přihlásit se k judaismu.

Ale i samotná židovská komunita se potýkala s řadou vlastních problémů, především co se týče v přístupu k náboženské víře. Většina Židů patřila mezi tzv. asimilanty, často se odvracela od ortodoxního židovství a zachovávala si jen hlavní náboženské rituály. Ovšem nejen u nás, ale po celé Evropě, existovalo neustálé napětí mezi ortodoxními a asimilovanými Židy.

Od nového Československého státu a hlavně od Masarykova návratu si čeští Židé, kteří se snažili splynout s českým národem, slibovali možný rozmach ve svém hnutí. Dále doufali ve zklidnění poměrů a zbrzdění antisemitských nálad.

Uvnitř židovské populace však byli jen Čechožidé pro vznik nového státu. Sionisté a němečtí Židé byli spíše pro uchování habsburské monarchie. Avšak čechožidovské společenství se dostalo v těchto letech do hluboké krize, oproti sionistickému hnutí. Na schůzích čechožidovských spolků probíhaly debaty o novém programu hnutí. Bylo jasné, že se něco musí změnit, ale objevovaly se i názory, že by se aktivity měly zrušit úplně. Příčin rozpačitosti bylo hned několik. Československo bylo mnohonárodnostním státem, a proto nemohlo použít stejný model asimilace jako například Francie nebo Německo. V těchto zemích byly židovské organizace natolik silné, že zabránily vlivu sionistů z Evropy a ze Spojených států amerických, kteří

⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národnostní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 113

⁷ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*, in: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Židovské muzeum, Praha 2003; s. 12

vyvíjeli tlak na uznání židovské národnosti ve svých zemích na mírové konferenci v Paříži. Další příčinou byly antisemitské projevy v prvních letech nové republiky.⁸

Vlny antisemitismu se však objevovaly i v politických kruzích. Většina židovských osobností bylo před válkou aktivními členy České strany pokrokové, která byla ovlivněna Masarykovým realismem. Ovšem na sjezd důvěrníků v roce 1917 nebyli pozváni ani důvěrníci strany, ani členové výkonného výboru. I když se někteří politice vyjádřili k vyloučení židovských politiků ze strany s lítostí, nic to nezměnilo. Jediným vysvětlením vyloučením, které podali realisté, bylo, že mělo „*za účel jen zamezit dlouhou debatu o židovské otázce a předejít, aby bylo v tomto shromáždění hlasováním rozhodováno o češství stranníků židů, jež je nad všelikou pochybnost. Antisemitské tendence návrh prý neměl...*“⁹

1.2 Období 1933 – 1938

Těmito pěti lety začínalo pro Židy velmi špatné období. V Německu se roku 1933 dostal k moci Adolf Hitler, nejprve jako kancléř, ale později na sebe strhl absolutní moc. A právě od tohoto roku přicházela do tehdejšího Československa první vlna židovských emigrantů. Z počátku tvořili Židé zhruba polovinu uprchlíků z Německa a Rakouska, ale postupně se jejich počet začal zvětšovat a v roce 1938 byla naprostá většina uprchlíků židovského vyznání. Podle statistických údajů Nejvyšší rady právě v tomto období prošlo tehdejším územím naší republiky přes deset tisíc uprchlíků. Jejich útočištěm se stala nejen Praha, ale i Brno, Olomouc a Ostrava. Od roku 1938, přesněji po mnichovských událostech, se začali stahovat židé ze Sudet do vnitrozemí. Vláda Rudolfa Berana však tyto uprchlíky odmítala přijímat. V meziválečném období byla doba pro uprchlíky poměrně složitá, protože mezinárodní právo jim poskytovalo ochranu pouze minimální a dost nejistou. Právo azylu nebo pobytu v jiném státu nebylo právem uprchlíka (na rozdíl od rozhodnutí Organizace spojených národů po druhé světové válce), ale právem státu, který se sám mohl rozhodnout, zda ho přijme, či

⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 106-107

⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 109

nepřijme.¹⁰ Proto v roce 1933 vznikla organizace Vysoký komisariát pro uprchlíky (židovské a jiné) pocházející z Německa. Ovšem její pozice byla velmi vratká, protože se stále snažila zbytečně neprovokovat Německo, a proto nebyla přímo součástí Společnosti národů a nebyla jí ani financována. Přes tato opatření Německo demonstrativně vystoupilo ze Společnosti národů několik dní po zřízení komisariátu. Od počátku se na této organizaci podílelo také Československo a nechalo vzniknout společnému národnímu výboru (Comité National Tchecoslovaque pour les réfugiés provenant d'Allemagne), který sdružoval všechny československé výbory pro pomoc uprchlíkům.¹¹ A i přesto Československo, konkrétně ministerstvo zahraničí, nepovažovalo otázku uprchlíků z Německa za prioritu a bylo spíše zdrženlivé. Zároveň se muselo řešit, kdo bude jmenován československým zástupcem ve správním výboru Vysokého komisariátu. Zástupce vybíralo ministerstvo zahraničí, kde se shodli na tom, že by mělo jít o člověka, který není spjat s ministerstvem, a zároveň mu nesmělo vadit, že jde o neplacenou funkci. Proto oslovili řadu představitelů z vyšších kruhů společnosti. Mezi oslovenými byl například představitel českého průmyslu Alfred Ringhoffer; ale ten pro údajnou zaneprázdněnost odmítl, ovšem skutečností byl spíše fakt, že se obával o své firmy v Rakousku, jejichž „zhitlerisování“ mohlo přijít. Dalším osloveným byl Otto Petschek, který také odmítl. Až šlechtic Max Lobkowitz se jmenováním souhlasil.¹² Avšak funkce, kterou přijal, byla spíše reprezentativní a neumožňovala mu aktivně se podílet na formování československé a mezinárodní uprchlické politiky, jak píše Čapková a Frankl ve své knize *Nejisté útočiště*. Jelikož organizace Vysokého komisariátu byla slabá, protože nepatřil přímo pod Společnost národů, začal se rozpadat. V březnu 1936 odstoupil i Max Lobkowitz. Ukončení činnosti souviselo, jak vysvětloval ve svém abdikčním dopise „*nejen s reorganizací Vysokého komisariátu a praktickým ukončením činnosti správního výboru, ale také s obtížemi při naplňování jeho úkolu.*“¹³ Dále zdůrazňoval, že „*Vysoký komisariát*

¹⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina, FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Paseka, Praha 2008; s. 79

¹¹ ČAPKOVÁ, Kateřina, FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Paseka, Praha 2008; s. 83

¹² ČAPKOVÁ, Kateřina, FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Paseka, Praha 2008; s. 84

¹³ ČAPKOVÁ, Kateřina, FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Paseka, Praha 2008; s. 87

*založený jako nepolitická organizace mimo strukturu Společnosti národů nemohl úspěšně řešit problém, který byl ve své podstatě politického charakteru.*¹⁴

V červenci 1936 požadoval na mezivládní konferenci československý zástupce František Strnad definici uprchlíka. Nechtěl, aby se za ně považovaly všechny osoby, které opustily Německo kvůli nacistickému režimu. Pro rozhodnutí, kdo je uprchlík, mělo být určující, kdy a z jakých důvodů musela osoba opustit Německo. *„Existují osoby, které ztratily německou národnost proto, že nesplnily požadované administrativní náležitosti, a které nelze považovat za uprchlíky.*¹⁵ Těmito osobami měl Strnad na mysli bývalé polské Židy, kterým bylo z „formálních“ důvodů občanství odebráno.

V tomto období dochází také k přestupům židů k evangelické církvi. Proto zde uvádím usnesení Synodní rady, tedy církevního vedení Českobratrské církve evangelické z 28. října 1938.

„Na naše farní úřady obracejí se v poslední době mnozí Židé se žádostí o přijetí do církve a udělení křtu svatého. Aby byl zachován jednotný postup, vydala synodní rada 28. října v této věci pro všechny sbory Českobratrské církve evangelické tyto směrnice:

1. Podle interkonfesijního zákona ze dne 23. dubna 1925 č. 96 Sb. zák. a nař. jest každému občanu republiky volno změnit vyznání. Nemůžeme tedy ani Židům bránit v této jejich svobodě. Jest ovšem právem církve, aby sama rozhodla, zda hodlá přihlášky nových členů přijmout či nikoliv. V dané situaci jest pak nutno Židy vésti k tomu, aby své rozhodnutí dobře uvážili. Předpokládá se ovšem, že již před formálním provedením přestupu dostaví se na farní úřad, což se zpravidla děje.
2. Při osobní žádosti o provedení přestupu je třeba jim zdůraznit, že výhrady, které si církve v jejich případě činí, neplynou z rasových předsudků, nýbrž ze samé podstaty církve, která jest hotova poskytnouti společenství křesťanské víry všem, kdo po něm upřímně touží.

¹⁴ ČAPKOVÁ, Kateřina, FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Paseka, Praha 2008; s. 87

¹⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina, FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Paseka, Praha 2008; s. 93

3. Právě proto zrazujeme (po některých zkušenostech z let popřevratových s přestupy vůbec) od takových přestupů, které by se dály z jiných pohnutek než náboženských. Ačkoliv církev má a chce býti útočištěm trpících a utišených, nemůže do svého středu přijímati těch, kteří do ní vstupují z důvodů oportunních.
4. Nejde nám o pouhé rozmnožení počtu členů, nemůžeme se spokojiti s vnější příslušností k církvi. Projevují-li však přistupující Židé aspoň upřímné porozumění pro naši církev a souhlas s jejími zásadami, jeví-li ochotu a touhu vrůst s námi do obecenství křesťanské víry a lásky, jsou-li mravně bezúhonní, není důvodu, aby byli odmítáni.
5. Jest žádoucí, aby pro přistupující izraelity pořádáno bylo zvláštní vyučování (po případě informační večery), neboť tu půjde i o řadu jiných otázek než při cvičení přistupujících katolíků. Že někteří z nich byli již řadu let bez vyznání, to na odlišném jejich postoji ke křesťanské církvi mnoho nemění. Jako od všech přistupujících, tak i od Židů žádejme pravidelnou účast na bohoslužbách a na ostatním církevním životě.
6. Definitivní přijetí do sboru, křest svatý a případně svatá večeře Páně, buďtež stanoveny na pozdější dobu, nejlépe po uplynutí nejméně šesti měsíců. Jen tak bude možno zjistiti, zda uvedené podmínky řádného členství byly splněny.
7. Podle § 45 odst. 5 církevního zřízení přijímá nové členy do církve staršovstvo, které má právo i povinnost o způsobilosti jejich přijetí do církve se přesvědčiti.
8. Křest izraelitů nebudiž konán hromadně, nýbrž individuálně. Nenavrhujeme sice v dané situaci konání křtu před celým sborem, ale přítomnost aspoň několika zástupců a členů sboru k dokumentování nového členství byla by žádoucí.

Těm, kteří po křtu žádají vydání křestního listu, připomeňme, že tento křestní list nenahrazuje listu rodného, nýbrž jest pouze průkazem o křtu a o církevní příslušnosti. Antedatování jakýchkoliv průkazů, vydaných farními úřady, jest nepřijatelné. Úřední průkaz o přestupu, resp. o členství v nové církvi, snad stačí namísto požadovaného

křestního listu do té doby, než bude přikročeno ke křtu.“ (Publikování v Kostnických jiskrách, 4. listopadu 1938) ¹⁶

Ve výše uvedeném dokumentu můžeme vidět mnoho z mentality tehdejší doby. Ukazuje také na kladné stránky církve. Jak píše Jan Šimsa: „*Uvědomějí křesťané, například z řad členů Studentského křesťanského hnutí u nás organizovaného v Akademické Ymce, považovali tyto akce farářů všech křesťanských církví za projev solidarity. Byli však většinou informováni o situaci v Německu a Rakousku, o bezmocnosti či neúčinnosti tohoto „přestupového“ hnutí.*“¹⁷

Nejen u vedení evangelické církve se objevovaly rady, jak se zachovat. Významný rabín Richard Feder publikoval v *Židovských zprávách* článek „*Rady a pokyny*“ pro dobu po nástupu nacismu v Německu. Článek má 13 bodů, ve kterých shrnuje, jak se má český nebo německý Žid chovat v českých zemích. V prvním bodě naléhá: „... *pokud bydlíte v českých městech a vesnicích a v krajích s převážnou českou majoritou, mluvíte česky! Pokud neumíte dobře česky, zdokonalujte se v češtině, abyste se jí naučili.*“¹⁸ Dále nabádá Židy, kteří jsou v komunistickém hnutí, aby ho ihned opustili. V ostatních bodech vyzývá Židy, kteří přijali křest, aby se vrátili do židovské obce, aby Židé ve smíšených manželstvích vychovávali své děti židovsky, aby mladí neuzavírali smíšené sňatky, aby se Židé nechávali pohřbít po židovsku, aby židovští rodiče vedli své děti ke skromnosti, aby nepoužívali služky a naučili pomáhat děti, aby chodili v divadle a v kinech na nejlacinější místa. Omezit by se měla návštěva německých filmů a četba německých spisovatelů. Místo toho by se měli učit hebrejsky. Německé Židy potom prosí, aby nejezdili o prázdninách do českých krajů, nýbrž do krajů německých.¹⁹ Vedení českožidovského hnutí šlo však jinou cestou. Federův důraz na víru a židovské tradice a zvyky jim přišel zbytečný až přehnaný.

¹⁶ ŠIMSÁ, Jan: *Židé za druhé republiky a evangelici*, in: *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007; s. 111-112

¹⁷ ŠIMSÁ, Jan: *Židé za druhé republiky a evangelici*, in: *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007; s. 113

¹⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 160

¹⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 160

1.3 Židovské organizace a spolky

Rozvoj spolkového života židů u nás představoval neodmyslitelnou součást jejich občanské emancipace. V té době existující a platící zákony o právu spolčovacím (č. 134/1867 říšského zákona) a právu shromažďovacím (č. 135/1867 říšského zákona) byly převzaty nově vzniklým československým státem z ustanovení spolkového zákona z roku 1867. Spolkový zákon určoval typy spolků, na něž se nevztahoval:

1. výrobní spolky, tzn. bankovní, důchodové, pojišťovací, spořitelní, úvěrní a zástavní,
2. duchovní řády, kongregace, náboženské společnosti,
3. živnostenské spolky, tzn. živnostenská společenstva, podpůrné pokladny,
4. činnost bratrských pokladen a těžištev, na které se vztahovaly horní zákony.

O tom, o jaký typ spolku se jedná, rozhodoval zemský úřad, respektive ministerstvo vnitra, v jehož kompetenci bylo i rozpuštění spolku. Tyto zákony byly v platnosti až do ledna 1939, kdy byla vydána řada vládních nařízení, které byly výrazně protidemokratické:

- č. 9 z 25. 1. 1939 „o některých opatřeních, týkajících se spolků a výdělkových a hospodářských společenstev a útvarů obdobných“ v § 2 odstavci 3 stanoví, že z veřejného zájmu může úředně dojít k rozpuštění sdružení; v odstavci 4 stejného paragrafu se uvádí, že úředně lze sdružení sledující stejný cíl také sloučit, případně zrušit.
- č. 12 z 1. 3. 1939 v § 19 měnilo zákon z roku 1867, číslo 135 říšského zákona; určilo předpisy daného zákona a tresty za přestupky.
- č. 13 změnilo některé články spolkového zákona 134/1867 říšského zákona, nařízení se dotklo především politických spolků. Článek I. zpříšňoval trestní postihy § 36 za nedodržení nových ustanovení, paragrafy 29 až 35 byly zrušeny úplně. Článek II. zrušil existující politické spolky a článek III. zakázal jejich zakládání.

Období po roce 1918 je obdobím nebývalého rozmachu spolkového života židovských, ale i nežidovských spolků. Ovšem rozvíjely se ve stejném směru jako před první světovou válkou. Židovské spolky vznikaly především podpůrné a vzdělávací

nebo spolky pohřebních bratrstev – chevra kadiša.²⁰ Neodmyslitelnou součástí judaismu židovské tradice byla charita, jak se dá vyčíst i z mnoha záznamů ze schůzí židovských spolků. Často se dočítáme i přesné částky, kolik dali například vdově nebo studentovi, kteří spadali právě pod onu židovskou náboženskou obec. Jenže pocit vzájemné solidarity slábl i díky tomu, že péči o potřebné často přebíral stát. Ale i přesto nejpočetnější skupinu v židovských spolcích představovaly spolky dobročinné, humanitární nebo podpůrné. Druhou nejpočetnější skupinou byly studentské spolky, umělecké, vědecké, ochotnické, pěvecké, hudební a další, které se zabývaly hlavně kulturou. Neodmyslitelnou součástí židovských aktivit bylo pořádání zábavních podniků, především taneční zábavy, plesy, divadla, koncerty. Určitě ale nesmíme opomenout organizace sportovní a tělocvičné, které byly poměrně známy díky výsledkům a výkonům cvičenců. Mezi velmi známé se řadil Židovský plavecký klub Hagibor, který získával pravidelně republikové mistrovské tituly. Dále se také, především mezi židovskou mládeží, pěstoval tenis, stolní tenis, ale i šachy, u kterých bych zmínila Židovský šachový spolek Steinitz.

Zároveň však vznikaly sionistické organizace, které se po roce 1918 zřetelně posunuly doleva, a tím začal vzrůstat vliv socialistických sionistických skupin. Především je známý Židovský sociálně-demokratický spolek Poale Sion, který se po roce 1920 otevřeně a veřejně přihlásil ke komunistické politice a postupně byl zradikalizovaný. Zástupcem politických snah sionistů se stala Židovská strana v Republice československé, ustanovena 6. 1. 1919. Tato strana neúspěšně kandidovala v parlamentních volbách v letech 1920 a 1925. Aby uspěla, musela se spojit v roce 1929 s polskými straníky, byla sepsána kandidátka pod názvem Volební unie polských a židovských stran, ta ovšem uspěla pouze v moravskoslezském kraji.

V roce 1919 vzniká Židovský strana Československa a Svaz Čechů-židů v Republice československé. Tomáš Pěkný ve své knize *Historie židů v Čechách a na Moravě* píše: „*Židovská strana Československa usilovala o zastoupení židovské menšiny na komunální a parlamentní úrovni. Do parlamentu však vstoupila až v roce 1929 v koalici s polskými sociálními demokraty – tehdy byli zvoleni dva poslanci za*

²⁰ Celým názvem Chevra kadiša de-gomlej chasadim, což v přesném překladu znamená Svaté bratrstvo vykonavatelů skutků milosrdenství.

*Židovskou stranu – Ludwig Singer a bratislavský právník Július Reisz.*²¹ Později byla strana v koalici s českými sociálními demokraty, a to v roce 1935. Do parlamentu byli tehdy zvoleni právník Angelo Goldstein a Chaim Kugel (zakladatel hebrejského gymnázia v Mukačevu).²² V lednu roku 1939 byla strana zrušena.

Svaz Čechů-židů byl po první světové válce nejvlivnější česko-židovskou organizací u nás. V roce 1919 vznikl spojením Svazu českých pokrokových židů a Politické jednoty českožidovské.²³ Toto spojení mělo sice status politické organizace, ale jako politická strana nikdy nevystupovalo. Tomáš Pěkný uvádí tyto představitele: právníka Heřmana Růžičku, spisovatele Eduarda Lederera – Ledu, publicisty Otakara Gutha, Otakara Frankla a Viktora Teytzeho.²⁴ Ne všichni členové bývalého Svazu českých pokrokových židů souhlasili se splynutím. Kateřina Čapková uvádí například Maxe Pleschnera a Lva Vohryzka.²⁵ Max Pleschner vyjádřil pochybnosti na schůzi 12. října 1919, kde se hlasovalo o sjednocení: „*obávaje se, aby splynutí neznamenaló bláznivé kompromisnictví, a vzpomněl některých starých rozporů mezi stoupenci bývalé strany realistické a mladočeské.*“²⁶ V únoru 1939 se jméno svazu změnilo na Česko-židovské ústředí a za války fungoval v Praze a v terezínském ghettu ilegálně. Většina představitelů však byla zlikvidována nacistickým režimem. Po válce byl sice obnoven opět jako Svaz, ale komunisté ho v 50. letech zlikvidovali.

Další organizací, která fungovala v českých zemích, a to především v Praze, byl Akademický spolek Kapper, který se vyvinul na počátku 20. let ze Spolku českých akademiků-židů. Po válce změnil i stanovy. Název spolku odkazoval na průkopníka česko-židovského sblížení Siegfrieda Kappera.²⁷ Stál mimo politiku a byl hlavně studentský. Mezi významné členy patřili například spisovatelé Alfréd Fuchs, Egon Hostovský, Jiří Orten aj.²⁸ V prohlášení spolku stojí: „*Pokládajíce řešení otázky českožidovské za práci národní (a ne zvláštní „židovskou“) a snažíce se své hnutí*

²¹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 526

²² PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 527

²³ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 518

²⁴ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 519

²⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 134

²⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 134

²⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 136

²⁸ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 519

*zpopularizovat, učinit je všenárodním, učiňme si svou povinností získat mu co nejvíce sympatií a spolupráce pokrokových lidí českých bez ohledu na vyznání!*²⁹

Když se roku 1920 tvořila Ústava, neboli v té době Ústavní listina Československé republiky, byly požadavky čs. Židů z části přijaty. Tato listina také uzákonila ochranu práv menšin, která byla také uznána ve Versaillské mírové smlouvě.

V roce 1926 byla založena Nejvyšší rada svazů náboženských obcí židovských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Činnost této rady byla mnohostranná; Tomáš Pěkný píše: „*zasazovala se o zřízení rabínského semináře, podporovala školství, prováděla sběr statistických údajů o obcích, vydávala učebnice náboženství, napomáhala vydávání historických a náboženských publikací, podporovala sportovní činnost, organizovala pomoc tisícům emigrantů, kteří přicházeli od roku 1933 z Německa a Rakouska.*“³⁰ Postupem času začala Rada jednat i s vládou, ale nebyla nikdy úplně úspěšná. Poslední žádostí, kterou poslala vládě, byla zoufalá prosba z listopadu 1938, po Mnichově. Žádali v ní o pomoc při přestěhování židovských obyvatel ze Sudet.

Dále také vzniká Společnost pro dějiny židů v Československé republice. Její působení se datuje od roku 1928 do roku 1938. Od roku 1929 potom začala vydávat svou ročenku, která vycházela česky a německy až do konce působení společnosti. Do ročenky přispívala celá řada židovských historiků, jako například Tobias Jakobovitz, Samuel Steinherz, Käthe Spiegelová, Ruth Kestenberg-Gladsteinová.³¹ Tato Ročenka nám slouží jako základní texty židovské historiografie v českých zemích.

Nad všemi organizacemi ale stála Národní rada židovská, která byla založena 22.října 1918. Tato rada fungovala zároveň jako politický reprezentant. Jejím cílem bylo sjednotit všechny Židy v Československu, a zároveň chtěla dosáhnout zastoupení v Národním shromáždění. V den založení nové československé republiky se vedení této rady sešlo s představiteli Národního výboru a předložili následující požadavky: „*uznání židovské národnosti, plnou občanskou a zákonnou rovnost, kulturní autonomii v oblasti vzdělání, při zakládání základních škol a vzdělávacích institucí, výuku hebrejštiny,*

²⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka, Praha 2005; s. 136

³⁰ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 339

³¹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 536

*demokratizace židovských národních obcí.*³² Tyto požadavky získaly podporu i od prezidenta republiky, ale i přesto se většina představ a požadavků bohužel neuskutečnila, některé byly zčásti naplňovány a obsaženy v Ústavě (1920). Od roku 1921 se však nemohla považovat za reprezentanta židovské populace v celém Československu, protože podkarpatští představitelé Židovské konzervativní strany odmítli její pokusy o vliv a „zasahování pražské organizace do poměrů zdejšího židovstva, jehož mentalita jest naprosto odlišná od mentality židovstva v zemích českých.“³³

Důležitou součástí ŽNO byla média. V Praze fungovaly dva týdeníky, které měly mezi sebou časté spory. Byly to sionistické Židovské zprávy a týdeník česko-židovského hnutí Rozvoj. Židovské zprávy vycházely od roku 1918 až do ledna 1938, kdež to Rozvoj vycházel od stejného roku, ale až do března 1938. Také fungovala ročenka Židovský kalendář, kterou jsem k této práci hojně využila. Tato ročenka vycházela v letech 1920 - 39 a tvořila protiváhu Kalendáři česko-židovskému. Ten publikoval v letech 1871 – 1939 a často sem přispívali nežidovští autoři. Od roku 1934 dále vycházel oficiální Věstník židovské obce náboženské v Praze, který funguje dodnes pod názvem Roš Chodeš. Tyto výše uvedené publikace vycházely v českém jazyce, ale vycházela samozřejmě i periodika německo-jazyčná. Ta vycházela hlavně na Moravě, avšak i v Praze fungoval německy psaný časopis pro mládež Jaldut, či měsíčník B'nai B'rith Monatsblätter der Grossloge für den Czechoslovakischen staat.

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci, v roce 1933, se začínaly ozývat naléhavé hlasy představitelů židovské komunity s výzvou na české a německé spoluobčany. Bohužel výzva nebyla většinou doceněna.

³² PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha 2001; s. 524

³³ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*, in: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, Praha 2003; s. 12

2. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC SMÍCHOV

Smíchov se stal pražskou obcí v roce 1920, ale židovská komunita zde fungovala dávno před tím. Smíchov byl připojen k Praze pod číslem XVI. spolu s Radlicemi, Hlubočepy, Zlíchovem, Klukovicemi, Malou Chuchlí a Barrandovem. Již v roce 1863 byla postavena synagoga v maursko-novorománském stylu na nároží Plzeňské třídy a ulice Tylovy, nyní ovšem Stroupežnického. Na tuto stavbu přispěl velkým finančním darem továrník František Ringhoffer, který měl právě na Smíchově velkou řadu továren. V meziválečném období musela být synagoga přestavována a především rozšířena. Návrh přestavby a rozšíření vypracoval v roce 1928 architekt Leopold Ehrmann.³⁴ Přestavba proběhla v letech 1930 – 1931 a byla provedena ve funkcionalistickém stylu.³⁵ Přistavěna byla ženská galerie a zasedací místnost představenstva židovské náboženské obce. Hlavní sál byl rozšířen o pěveckou galerii s varhanami.³⁶ Nad vchodem do synagogy můžete najít dva biblické citáty, na západní straně je nápis hebrejský *ה אמר ברוחי אם כי בכח ולא בחיל לא*, v překladu: *Ne mocí ani silou, nýbrž Duchem mým, praví Hospodin.*³⁷ Na severní straně je potom nápis český *Mír a zdar dalekému i blízkému.*³⁸ Na fotografii v obrazových přílohách však tyto nápisy ještě nejsou. Rekonstrukce zřejmě ještě probíhala. Od roku 1941 sem bylo umístěno skladiště, ve kterém se shromažďoval zabavený židovský nábytek. Jako skladiště byla využívána i za komunistického režimu, v této době ji však využíval blízký podnik ČKD. V osmdesátých letech mělo dojít k demolici, ale památkářům se budovu podařilo zachránit. Během roku 2004 byla zrekonstruována a byl v ní zřízen archiv Židovského muzea v Praze, který zde sídlí dodnes.

Smíchovská židovská obec byla poměrně rozsáhlou, a proto zde vznikaly samozřejmě i hřbitovy. V ulici U starého židovského hřbitova v Radlicích se nacházel hřbitov založený již v roce 1788. Pohřbívalo se sem až do roku 1921. Díky odlehlé poloze je hřbitov zachován v poměrně dobrém stavu a navíc v devadesátých letech 20.

³⁴ JUNGSMANN, Jan: *Smíchov, město za újezdskou branou*. Muzeum hlavního města Prahy, 2007; s. 133

³⁵ Také se uvádí, že synagoga je postavena v monumentalistickém slohu.

³⁶ PAŘÍK, Arno: *Uprostřed nového Anděla*, in: *Roš chodeš*, Sefer, 2004/3

³⁷ Kniha Zacharjáš 4:6. *Bible svatá aneb všechna svatá písmena starého i nového zákona*. Biblické dílo ČSSR, Praha 1969; s. 817

³⁸ Kniha Izajáš 57:19. *Bible svatá aneb všechna svatá písmena starého i nového zákona*. Biblické dílo ČSSR, Praha 1969; s. 650

století byl postupně opraven. Druhý hřbitov se nachází v Liebknechtově ulici (nyní Peroutkova), byl založen roku 1903 a pohřbívá se zde dodnes.

Pod Smíchov také patřil a patří nynější Dětský ostrov. Tento ostrov si prošel řadou přejmenování. V meziválečném období se nazýval Židovským. Takto pojmenovaný byl od první polovině 19. století do padesátých let 20. století, a to proto, že byl majetkem židovského podnikatele Przibrama, který vlastnil také smíchovské kartounky.

Jak jsem se v úvodu své práce zmiňovala, v Praze existovala celá řada židovských spolků. Na Smíchově fungovaly dva podpůrné už od 18. století, byly to Israelské pohřební bratrstvo (založené 1784) a Israelský spolek k podporování chudých a nemocných (založený roku 1794), postupem let byl ale přejmenován na Spolek pro podporu chudých a nemocných. Spolky pokračovaly ve své činnosti samozřejmě i v meziválečném období. Spolu s nimi v meziválečném období fungovaly Ženský spolek židovský (později přejmenován na Dámský spolek a zpěvácký spolek, který byl k němu přidán), Sdružení národních židů a Bikur Cholim. Tento spolek se věnoval navštěvování nemocných jak v domácím ošetřování, tak ve špitálech a nemocnicích.³⁹

V letech 1920 – 1921 byl proveden soupis členů jednotlivých ŽNO. Smíchovská obec měla v této době cca 2400 členů.⁴⁰ V tomto období byl zdejším starostou Ludvík Sojka a místním rabínem byl Samuel Arje. V dalším období (1921 – 1922) se počet členů snížil na cca 1500 osob.⁴¹ Starosta i rabín zůstali pro toto období stejní. K tomuto období jsem ještě dohledala další údaj, a to počty dětí na obecných (pětiletá školní docházka) a měšťanských školách (navazující tříletá docházka). Obecné školy navštěvovalo 63 dětí a měšťanské školy sedm dětí. Tyto statistiky byly otiskovány v ročence Židovský kalendář. Bohužel v dalších vydáních se statistiky neobjevují. V roce 1930 bylo na Smíchově sečteno 1538 obyvatel židovského vyznání.⁴²

Většina židovských obyvatel byla za druhé světové války transportována do koncentračních táborů. Po konci války se jich vrátilo minimum a tato židovská náboženská obec již nebyla znovuobnovena.

³⁹ Spolky Bikur Cholim fungují celosvětově dodnes.

⁴⁰ Židovský kalendář na rok 1920/21. Židovské zprávy, Praha 1920

⁴¹ Židovský kalendář na rok 1921/22. Židovské zprávy, Praha 1921

⁴² KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V. díl, Libri, Praha 2002; s. 558

Jak jsem uváděla v úvodu, k této náboženské obci byla po roce 1900 připojena ŽNO Košíře. Zde byla modlitebna ze čtyřicátých let 19. století, která byla ovšem ve třicátých letech 20. století změněna na židovský sirotčinec a ještě později byla přestavěna na byt. Nacházela se v ulici Na Popelce.

3. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC LIBEŇ

Židovská obec byla známa pod názvem Judendorf již od roku 1561, ale pravděpodobně byla starší. Tento název se v 19. století změnil na Judenstadt. Libeňská židovská čtvrť byla již v 18. století druhá největší v Praze. Od 2. poloviny 19. století se průmysl v této čtvrti začal bouřlivě rozvíjet a továrny často budovali Židé. Například to byla barvírna kůží Libenia, majitelem byl Ludvík Jellinek, nebo Perutzova tkalcovna.⁴³ Roku 1901 byla Libeň připojena k Praze jako Praha VIII. a ve dvacátých letech se stala součástí projektu Velká Praha. Pod číslem VIII. byla spojena s dalšími pražskými částmi, a to konkrétně se Střížkovem, Kobylisy, Trójou, Pohořím, Bohnicemi a se Zámky u Bohnic. V roce 1920 také do Libně dorazila ničivá a silná povodeň.

Jelikož stará synagoga byla vytopena a nemohla se používat dlouhodobě, roku 1846 se začala stavět nová, z finančních důvodů se však stavěla dalších dvanáct let. Byla stavěna na vyvýšeném místě, aby se nepříhodilo stejné neštěstí jako se starou, protože Libeň byla povodněmi často postihována. Na její stavbu byla uspořádána peněžní sbírka, která se rozšířila až na území Vídně. Při synagoze se také postavila škola a špitál. Tato trojlodní synagoga v novorománském stylu se dochovala do dnešní doby, ale stojí mimo tehdejší ghetto, na nároží ulic Na žertvách a Ludmiliny. Po dobu druhé světové války byla využita jako skladiště zkonfiskovaného majetku židovské obce. Po konci války se do libeňské židovské obce nevrátilo moc osob, a proto nebyly bohoslužby obnoveny a synagoga fungovala nadále jako skladištěm. Využívali ji zelináři, ale také blízké Divadlo pod Palmovkou jako sklad kulis. Ve volnější době, v šedesátých letech, se zde pořádaly debaty i workshopy. V roce 1989 měla být zbořena

⁴³ BAMBUŠEK, Miroslav: *Do Židů*. Babylon, Praha 2008; s. 9

kvůli výstavbě metra Palmovka. Plán byl ale předělán a nyní je využívána jako výstavní prostor.

Ve dvacátých letech 20. století musel být zmenšen starý židovský hřbitov, který se nacházel mezi dnešní Vojenovou ulicí, Libeňským mostem a ulicí Na Palmovce. Musel ustoupit kvůli výstavbě nádraží a trati v Libni. Roku 1954 byla další část hřbitova s obřadní síní a hrobařským domkem zničena kvůli stavbě nájezdu na Libeňský most. V roce 1965 byla poslední zbývající část hřbitova, kde byly umístěny barokní a klasicistní náhrobky, zničena úplně, náhrobky byly položeny a zasypány navážkou. I o tom podrobně píše Bohumil Hrabal v knize *Vita Nuova*. Naštěstí již od konce 19. století fungoval nový hřbitov mezi ulicemi Na Malém klínu a Střelničnou, který byl ovšem po druhé světové válce zmenšen. Byl na hranici Libně a Ďáblic a pohřby tam byly pořádané až do roku 1975. Dnes však zůstal neudržovaným.

V Zenklově ulici (tehdy Primátorské) můžeme dodnes najít jádra židovských domů.⁴⁴ Také tam vzniklo maloměstské korzo, kde byly reprezentativní činžovní domy, které patřily především bohatým židovským rodinám. Bohužel u těchto domů se dochovala právě pouze ona jádra. I když bylo ghetto srovnáno se zemí, hlavně v padesátých letech 20. století, dodnes můžeme najít dochované památky z této čtvrti. Z celého ghetta zbyly jen tři domy v Koželužské ulici a jsou to domy čp. 587, 589, 595 (původně hostinec Na náměstí, nyní hostinec U Horkých). Také se dochovaly čtyři názvy ulic, i když v průběhu let byly často přejmenovávány; byly to ulice Koželužská, Vojenova, Voctářova a Chocholouškova. Zde bych chtěla vypsát právě ony měnící se názvy těchto ulic a celkově ulic v tomto ghettu. Koželužská se do roku 1898 jmenovala Na náměstí, v letech 1898 – 1940 to byla ulice Riegerova, následujících pět let se nazývala Bridelova. Po válce se na dva roky opět vrátil název Rigerova a od roku 1947 se ulice jmenuje jako nyní, tedy Koželužská. Ulice Chocholouškova se přejmenovala v roce 1900, původní název zněl Světova. Stejný vývoj měla ulice Voctářova, která si tento název udržela také od roku 1900. Její původní název byl Pobřežní ulice, protože tato ulice vedla podél slepého ramena Vltavy, které bylo v pozdějších letech zasypáno. V ghettu však byly také uličky, které v sedmdesátých letech našeho století zanikly. Byly

⁴⁴ BAMBUŠEK, Miroslav: *Do Židů*. Babylon, Praha 2008, s. 7

to uličky Kožní (původní název U p. Ecksteina, na začátku 20. století Kožní, za války Kadlinského) a Jirchářská (původně U p. Schönberga, od roku 1900 Jirchářská).

I když byla libeňská ŽNO jednou z největších, v letech 1920 – 1921 čítala cca 600 členů. Starostou byl Vilém Pick⁴⁵ a rabínem byl Heřman Stránský.⁴⁶ Stránský působil v této ŽNO již od roku 1888. Pracoval jako kantor, tajemník israelské obce a matrikář. V roce 1921 oficiálně oznámil odchod z rabinátu, kvůli vysokému věku, a navrhl za sebe náhradu. Za své dlouholeté, celkem 49 let trvající služby byl odstupující rabín Stránský doporučen výborem libeňské náboženské obce jeho představenému úřadu k zvláštní pochvle. Za jeho zásluhy mu byl navíc na vlastní přání udělen titul čestný rabín.⁴⁷ O rok později měla pouhých cca 250 členů. Starostou se stal Alfred Bruml a novým rabínem byl jmenován Dr. Oskar Kraus.⁴⁸ Byl posledním rabínem této obce. Působil v české modlitebně na Vinohradech a v roce 1928 přijal rabinát michelské obce.⁴⁹ V těchto letech také fungoval Podpůrný spolek židovských žen.⁵⁰ V roce 1930 bylo zaregistrováno 801 židovských osob. Bohužel i tato židovská obec měla po válce podobný osud jako ostatní. Většina obyvatel se nevrátila, a proto nebyly obnoveny ani obec, ani bohoslužby, jak jsem zmiňovala výše.

V meziválečném období se v ŽNO Libni narodila také jedna významná postava české literatury a židovského světa – Arnošt Lustig.⁵¹ Narodil se v Libni v rodině

⁴⁵ *Židovský kalendář na rok 1920/21*. Židovské zprávy, Praha 1920

⁴⁶ Heřman Stránský se narodil 4. července 1847 v Doudlebách. Byl ženatý, se svou ženou Eleonorou Stránkou měl jednoho syna Josefa, který byl slavným dirigentem. Zemřel 21. července 1927 v sanatoriu Sanops.

⁴⁷ KLENOVÁ, Dominika: Diplomová práce *Židovská náboženská obec Praha VIII. – Libeň za první a druhé republiky*. FF MU 2011, s. 110

⁴⁸ Dr. Oskar Kraus se narodil 9. dubna 1878 v Luštěnicích u Mladé Boleslavi. Vystudoval gymnázium v Mladé Boleslavi, dále pokračoval na filosofické fakultě v Praze a Berlíně. Se svou ženou, Pavlou Krausovou, měl dvě děti – dceru Zdenku a syna Arnošta. Do Libně se přistěhovali v roce 1924 z Benešova. V roce 1940 vystupoval jako rabín Židovské náboženské obce pražské. Rabín Kraus byl deportován se svou ženou do Terezína 5. července 1943. Oba zahynuli o rok později v Osvětimi. Dcera Zdenka zahynula v Osvětimi v květnu 1944. Arnoštovi se podařilo zřejmě emigrovat a po válce se vrátil do Československa.

⁴⁹ KLENOVÁ, Dominika: Diplomová práce *Židovská náboženská obec Praha VIII. – Libeň za první a druhé republiky*. FF MU 2011, s. 111

⁵⁰ *Židovský kalendář na rok 1921/22*. Židovské zprávy, Praha 1921

⁵¹ Arnošt Lustig se narodil 21. prosince 1926. Pocházel z rodiny malého obchodníka v Libni. Studoval na reálném gymnáziu, ale po začátku války musel opustit školu a nastoupit do učení ke krejčímu. Tam se také vyučil. V listopadu 1942 byl deportován do ghetta v Terezíně, později byl deportován do Osvětimi a Buchenwaldu. V dubnu 1945 uprchl z pochodu smrti z Buchenwaldu do Dachau. Podařilo se mu utéct až do Prahy, kde se do konce války skrýval. Od roku 1946 studoval na Vysoké škole politických a sociálních věd, také začal psát a přispívat do novin a časopisů. Pracoval jako zpravodaj v Lidových novinách v izraelsko-arabské válce., dále jako redaktor Československého rozhlasu, vedoucí kulturní rubriky

obchodníka s textilem a galanterií. Sám pak studoval reálné gymnázium, ale to musel opustit v roce 1941 a vyučit se krejčím. Právě na mládí v Libni často a rád vzpomínal. Vzpomínal i na sportování na Hagiboru, o kterém se zmiňuji v kapitole o ŽNO Žižkov.

4. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC KARLÍN

Karlín, neboli německy Karolinenthal, byl až do roku 1921 samostatným městem s převážně komerčním a industriálním zaměřením. Po přidání k Velké Praze byl přiřazen k číslu X., jako jediná pražská čtvrť v té době. Díky místnímu zaměření zde žil poměrně velký počet bohatých židovských továrníků a obchodníků. Místní židovská komunita zde žila již od 1. poloviny 19. století. Tomu tak bylo již v šedesátých letech 19. století, kdy byla v Karlíně vystavena synagoga v novorománském stylu. Postavena byla ve Vítkově ulici č. 13. V letech 1928 – 1930 byl interiér předělán do funkcionalistického stylu, a to Leopoldem Ehrmannem. Vystavěno bylo nové schodiště a také empory nad oltářem pro varhany a pěvecký sbor. Dále se dláždil dvůr u synagogy, o čemž si můžeme přečíst v dochovaných dopisech od podniků, které nabízeli nejvýhodnější nabídku. Dochovaly se 4 dopisy, ve kterých jsou rozepsány ceny různých druhů dlažeb.⁵² Při této rekonstrukci bylo také do synagogy zavedeno teplovzdušné topení a větrání. Konkrétně na tuto úpravu přispělo ve výši 20 000,- Israelské pohřební bratrstvo v Karlíně (cherva kadiša). I na těchto úpravách je vidět, že šlo o bohatší židovskou obec. Za synagogou byl také dostavěn domek, kde měl svou kancelář rabín Kouřimského kraje. Bohoslužby se zde sloužily do začátku druhé světové války. I tato synagoga sloužila za války jako sklad zabaveného židovského majetku. Další osud se však od jiných liší. Po válce již nesloužila jako skladiště, ale byla navrácena židovské náboženské obci, která však měla velmi málo členů, a proto ji

v Mladém světě. Již v této době psal povídky s židovskou tematikou, často vycházel z vlastních zkušeností, kterých měl dostatek. Mimo jiné napsal i scénář podle své novely Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou. V srpnu 1968 opustil Československo a emigroval do Jugoslávie, Izraele a usadil se v USA. Tam přednášel o filmu a literatuře na Americké univerzitě ve Washingtonu. Zde byl také jmenován profesorem. Po návratu již do České republiky působil mimo jiné jako šéfredaktor české verze časopisu Playboy. Do konce svého života se věnoval literatuře a přednáškám nejen o ní, ale také o svých zkušenostech z koncentračních táborů. Arnošt Lustig zemřel 26. února 2011 na rakovinu.

⁵² Archiv Židovského muzea v Praze, fond ŽNO Karlín, sign. 34956

v roce 1950 odprodala Československé církvi husitské, která ji využívá dodnes jako svůj sbor.⁵³

I na počtu členů této obce z let 1920 - 1921 je vidět, že byla jednou z větších. V tomto období jich bylo cca 2800.⁵⁴ O rok později jich byl stejný počet,⁵⁵ alespoň podle údajů, zaslaných Židovskému kalendáři. V roce 1930 v Karlíně žilo 2211 židovských obyvatel.⁵⁶ Starostou v prvním období byl Ludvík Lagus a v druhém se jím stal jeho místopředseda Jindřich Fischer. Rabínem byl Isidor Hirsch, který byl autorem českého překladu hebrejských modliteb a spoluautorem prvního překladu *Pět knih Mojžíšových* do češtiny.⁵⁷ V karlínské obci fungoval Podpůrný spolek Pokrok, který byl později znám pouze pod názvem Pokrok. Tento spolek podporoval studenty z chudších rodin, ale také vdovy, válečné invalidy z první světové války nebo sirotky. Členové nemuseli být přímo z Karlína, ale většina z vypsanych v dochovaných seznamech byla.⁵⁸ Dále také fungoval Židovský zpěvácký spolek v Karlíně. Ten byl založen roku 1927. Tento spolek měl na starosti kulturní a zábavní činnost. Pod ním vzniklo loutkové divadlo pro děti, dále pořádali věnečky, maškarní plesy pro děti a samozřejmě plesy. Také zřídil Five-o-clock-tea pro mládež a Pink-ponk sekci.⁵⁹ V letech 1921 - 1922 navštěvovalo sedm dětí obecnou školu a čtrnáct dětí měšťanskou.⁶⁰

5. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC ŽIŽKOV

Židovská náboženská obec na Žižkov fungovala již od roku 1890, ale židovská komunita je dohledatelná již v 17. století. Do roku 1922 byl Žižkov samostatným městem, poté byl připojen k Velké Praze, konkrétně pod číslo XI., společně s Malešicemi a Hrdlořezy. V této náboženské obci byla pouze modlitebna v prvním patře domu v Karlově ulici čp. 48, dnešní Seifertově, nyní je toto místo využito jako

⁵³ http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/1004122; 25. 4. 2013

⁵⁴ *Židovský kalendář na rok 1920/21*. Židovské zprávy, Praha 1920

⁵⁵ *Židovský kalendář na rok 1921/22*. Židovské zprávy, Praha 1921

⁵⁶ KUČA, Karel – *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V. díl, Libri, Praha 2002, s. 554

⁵⁷ http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/1004122; 25. 4. 2013

⁵⁸ Archiv Židovského muzea v Praze, fond ŽNO Karlín, sign. 34949

⁵⁹ Archiv Židovského muzea v Praze, fond ŽNO Karlín, sign. 42316

⁶⁰ *Židovský kalendář na rok 1921/22*. Židovské zprávy, Praha 1921

modlitebna křesťanských sborů. Existoval ovšem Spolek pro zbudování synagogy náboženské obce izraelské v Žižkově. Jeho účelem bylo přispívání k brzkému uskutečnění stavby, ale také pořádání schůzek, společenských zábav, koncertů, tanečních večírků, přednášek a divadelních představení, kterými se fond finančně zvětšoval. To vše je rozepsáno ve stanovách toho spolku.⁶¹ Dále je zde uváděno, jakými prostředky se mají finance získávat, a to zápisným nových členů, příspěvky od členů, dobrovolnými dary, finančními sbírkami, a právě i čistými výtěžky z pořádaných akcí. V tomto spolku mohly být pouze osoby židovského vyznání, ale muži i ženy. Členové mohli být čestní (jmenováni valnou hromadou díky zásluhám), zakládající (nejméně museli dát v hotovosti 200,-), řádní (museli zaplatit zápisné 5,- a každý rok odvádět daný příspěvek), přispívající (ti podporovali spolek pravidelným ročním příspěvkem v libovolné výši). Ovšem členové museli plnit i dané povinnosti, jako například účastnit se spolkových činností, platit příspěvek a agitovat. Spolek byl zastoupen valnou hromadou a výborem, který měl 18 členů volených na jeden rok. Ve spolku fungoval také zábavní výbor, ten měl na starost pořádání společenských schůzek a zábav. Ve stanovách je dáno i rozejití se spolku, a to tehdy „*pokud synagoga izraelské náboženské obce v Žižkově vystavěná s úplným zařízením, prosta dluhu nebude, trvá tento spolek. Dříve rozejde se jen, po návrhu valné hromady tenkrát, když počet členů klesne na patnáct. Stávající jmění přejde pak do majetku izraelské obce náboženské v Žižkově, neb její zákonitě nástupkyni, jež je jen pouze k účelům stavby synagogy v Žižkově použití smí.*“⁶² Tento spolek byl zrušen až v září roku 1941, o čemž nás utvrzuje další z dochovaných materiálů, a to Příruční pokladna synagogy Žižkov.⁶³

Židovská obec na Žižkově měla dva hřbitovy. Starý židovský hřbitov vznikl již v roce 1680 jako morové pohřebiště. Po dvě staletí na něj byli pohřbíváni židovští obyvatelé této obce, ale v roce 1890 musel být otevřen nový. Starý hřbitov potom čekal až do šedesátých let 20. století, kdy byla zbořena velká část obvodových zdí, a samotné hroby byly zavaleny zeminou. Přibližně 75 % hřbitova bylo přeměněno na park – Mahlerovy sady. Ovšem v současné době je přístupný alespoň zbytek starého hřbitova. Nový židovský hřbitov se nachází na Olšanech. Svým rozměrem a počtem náhrobků je

⁶¹ Archiv Židovského muzea v Praze, fond ŽNO Žižkov, sign. 67022

⁶² Archiv Židovského muzea v Praze, fond ŽNO Žižkov, sign. 67022

⁶³ Archiv Židovského muzea v Praze, fond ŽNO Žižkov, sign. 64437

v současnosti největším židovským pohřebišťem v České republice, protože od svého založení fungoval jako hlavní židovský hřbitov a pohřbívání sem byli obyvatelé ze všech židovských obcí, které neměly svůj hřbitov nebo místo. Na hřbitově se nachází dvě obřadní síně, jedna je z 19. století a druhá je postavena v letech největšího rozmachu architekta Leopolda Ehrmanna, tedy v roce 1933 a je postavena ve funkcionalistickém stylu, ve kterém především tento architekt stavby navrhoval. V meziválečném období zde byla pohřbena řada židovských umělců, například spisovatel Franz Kafka, který sice zemřel v Rakousku, ale pochován je zde.

Pod Žižkov spadá, byť pouze částečně, i jedno z významných židovských sportovišť – Hagibor. Ten se totiž rozprostírá jak na Žižkově, tak ve Strašnicích, o kterých však v této práci kapitola není, proto jsem Hagibor zařadila právě do této kapitoly. Toto pojmenování vychází u hebrejského výrazu pro hrdinu. Již na konci 19. století byla založena nadace na zřízení židovského chudobince a nemocnice. Chudobinec byl otevřen roku 1911 a v meziválečném období měl okolo 67 chovanců, počátkem okupace již přes 130. K výstavbě židovské nemocnice bohužel nikdy nedošlo. Pozemky využila židovská obec ke zbudování sportoviště. A právě nyní se dostávám ke vzniku pojmenování celé oblasti. Židovský sportovní klub Hagibor ztratil v roce 1926 možnost využívat hřiště na Letné, a proto se přesunul sem. Vybudoval zde rozsáhlé sportoviště, v roce 1928 zde byly postaveny tenisové kurty, a nakonec dal jméno celé oblasti.

Podle již několikrát zmiňovaného Židovského kalendáře na rok 1920/21 měla tato židovská obec cca 1 200 členů. O rok později se její přibližný počet nijak nezměnil. Nezměnila se ani jména na postu starosty, Karel Glücklich, a rabína, Zikmund Schrecker. Mezi spolky fungoval výše zmiňovaný spolek pro zřízení synagogy, dále pak Dobročinný spolek žen a dívek, ten byl později přejmenován na Spolek paní a dívek. V roce 1930 zde žilo 2188 židovských obyvatel.⁶⁴ Ve školním roce 1921/22 navštěvovalo 43 dětí obecnou školu a 6 dětí měšťanskou.

⁶⁴ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V. díl, Libri, Praha 2002, s. 557

6. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC VINOHRADY

Královské Vinohrady, neboli Königliche Weinberge, byly do roku 1920 samostatným městem. Tato náboženská obec byla jednou z největších v Praze. V roce 1921 měla 5732 židovských obyvatel a v roce 1930 dokonce 7084. Členů ale měla v roce 1920 přibližně 7000, alespoň toto číslo se můžeme dočíst v Židovském kalendáři. Kolik měla členů v dalším období, se bohužel nedozvíme, protože nezaslala do redakce údaje. Synagoga, která se zde nacházela, byla největší pražskou židovskou modlitebnou s kapacitou až 2000 lidí. Patřila i k největším na světě. Byla postavena již v devadesátých letech 19. století v neorenesančním slohu podle plánů významného architekta synagog Wilhelma Stiassnyho v dnešní Sázavské ulici. Nad jejím průčelím s Davidovou hvězdou se tyčily dvě vysoké věže, jak můžete vidět na fotografii v Obrazových přílohách. Jako synagoga byla využívána až do okupace, kdy byla jako většina židovských staveb přestavěna na skladiště zabaveného majetku. Tuto synagogu čekal ovšem daleko horší osud. Při bombardování Prahy v roce 1945 byla zasažena. Budova sice byla poničena, i díky hašení vzniklého požáru, ale mohla být zachráněna. I přes protesty ji komunistický režim nechal v roce 1951 strhnout a za 10 let zde byla otevřena základní škola, která funguje do současnosti.

V meziválečném období v této obci fungoval Pomocný spolek náboženské obce pro chudinství a ošetřování nemocných, dále existovaly dvě nadace vinohradského sirotčince pro chlapce a dívky. Starostou v této době byl Hugo Skall a rabínem Gustav Weiner.

Za zajímavé pokládám i to, že když jsem se probírala knihami z dob meziválečného období právě o Vinohradech, kde byly kapitoly i o místním obyvatelstvu, nikde jsem se nedočetla o místní židovské komunitě, i když zde byla tak velká a významná synagoga. Jednou z těch publikací byl Památník města Královských Vinohrad, který vyšel v roce 1929.

7. ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC MICHLE

Michle, jako městská část, byla samostatná až do roku 1922, poté tvořila součást Prahy XIV. spolu s Nuslemi a Krčí. V letech 1920 – 1921 měla pouze 99 členů.⁶⁵ Ale v příštím roce měla nárůst o víc jak polovinu, a to 185 členů.⁶⁶ Mezi členy náboženských obcí se počítali hlavně ti, co ji spolufinancovali a účastnili se nejrůznějších schůzek k organizaci a problémům obce. V roce 1920 totiž měla tato obec 900 souvěrců. Proto je samozřejmé, že musela mít vlastní synagogu, která stála v Libušině, nyní v ulici U Michelského mlýna, čp. 124. Synagoga byla zřejmě postavena v polovině 18. století, ovšem její existenci lze historicky doložit až v 19. století. Do tohoto objektu nedocházeli pouze Židé z místní michelské komunity, ale sloužila i pro nuselské, vršovické, a dokonce i podolské vyznavače judaismu, kteří neměli svůj svatostánek. Jenže počet věřících rostl, a proto byla naplánována v roce 1929 rekonstrukce, kterou by se synagoga zvětšila a měla být zřízena nová střecha. Tak jako i v jiných židovských obcích vznikl i zde Spolek pro zbudování synagogy v Michli. Dokonce Michli vypomohla židovská obec v Křinci na Nymbursku, která jí věnovala své zařízení. Mohla ho dát k dispozici, jelikož její synagoga byla zrušena. Rekonstrukce pokračovala pomalu, ale bohoslužby byly stále prováděny. Až do nacistické okupace, kdy byla židovská náboženská obec v Michli zrušena. Po válce se nevrátil téměř nikdo, a proto nebyly bohoslužby obnovené. V padesátých letech minulého století sloužila ještě jako depozitář Židovského muzea, které zde uchovávalo 1200 svitků Tóry, které byly zabavené nacisty.⁶⁷ V sedmdesátých letech pak synagogu získala Církev československá husitská a udělala z ní svůj sbor.

Tato náboženská obec neměla svůj židovský hřbitov, zřejmě tedy pohřbívala na Novém židovském hřbitově na Olšanech. Před synagogou dodnes můžete najít několik starých náhrobků, ale ty pocházejí zřejmě ze zrušeného hřbitova v Uhříněvsi.

V roce 1933 také proběhlo přidání náboženské obce Kunratice k této. Kunratice měly v době své samostatnosti modlitebnu, ale ta měla stejný osud jako většina modliteben u nás. Za války z ní byl zřízen byt, jelikož modlitebny byly většinou

⁶⁵ *Žid. kalendář na rok 1920-21. Židovské zprávy, Praha 1920*

⁶⁶ *Žid. kalendář na rok 1921-22. Židovské zprávy, Praha 1921*

⁶⁷ http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/992285; 28. 4. 2013

poměrně rozměrné. V letech 1920 až 1922 byl starostou obce Ludvík Friedmann a rabínem Josef Winternitz.

Kromě Spolku na zbudování synagogy jsem nenašla záznamy k jiným. Ale pravděpodobně zde byl nějaký podpůrný spolek nebo ženský.

8. ZÁVĚR

Židovské společenství bylo, je a bude nedílnou součástí obyvatelstva našeho hlavního města Prahy. Židé žili v mnoha částech Velké Prahy a zanechali po sobě mnoho památek, jak hmotných, tak nehmotných. A právě díky těmto památkám a životu v Praze představují neopomenutelnou součást pražských dějin nejen v meziválečném období.

Tato bakalářská práce si kladla za cíl prohloubit znalosti a vůbec povědomí o existenci pražských židovských náboženských obcí především v meziválečném období. Jak jsem uváděla v úvodu této práce, často si lidé myslí, že židovskou obec v Praze tvoří a tvořila jen ta v centru města. A to je smutná pravda o vědomostech rodilých Pražanů, kteří žijí právě na místech, kde tyto náboženské obce před pár desítkami let ještě existovaly, jenže o nich již nemusí být větší zmínky, než je pamětní deska na domu. Další smutnou pravdou je, že velmi málo lidí si právě těchto desek všímá. Židovské obce byly podporovány řadou spolků, které fungovaly nejen v meziválečném období. Mnohé měly svůj základ v 19. století, často se pouze přejmenovaly nebo se spojily dalším spolkem. Tyto spolky byly nedílnou součástí náboženských obcí a mnoho se o nich neví, pokud se nedochovaly alespoň jejich stanovy. V práci jsem se snažila nastínit život v obci, její představitele, soupis přispívajících členů. Dále jsou zde důležité informace o synagogách, hřbitovech a jejich přestavbách v době mezi válkami. O některých obcích je toho k nalezení bohužel málo. Jsou dochované zápisy ze schůzí spolků, jejich stanovy nebo dokonce seznamy přispěvovatelů. Jenže to nám o tehdejší životě řekne pramálo. Proto jsem se snažila hledat informace v nejrůznějších knihách, které jsem zmiňovala v úvodu. V některých kapitolách je také možno sledovat vývoj pojmenování ulic. Názvy ulic se měnily hlavně za protektorátu, potom po válce a některé se změnily i po nástupu komunistického režimu. Často se vrátil název po roce 1989 zpět na začátek. Je zajímavé sledovat, kde zůstaly domy nebo alespoň zbytky z obydlí a obchodů, modliteben a hřbitovů, které sloužily tak dobře svým původním majitelům z řad židovských obyvatel.

Smýšlení tehdejších obyvatel, a především hlavních představitelů, židovských obcí poukazuje na pokrokovou, demokraticky založenou společnost. I to, že se za

židovské obyvatelstvo postavil první český prezident Tomáš Garrigue Masaryk, bylo pro tehdejší obyvatelstvo velmi důležitý. I když ani to nepomohlo proti projevům antisemitismu, myslím, že je to přinejmenším umírnilo a zmenšilo jejich počet. Pokrokovost byla vidět i v množství spolků, které fungovaly. I ženy měly právo na svoje spolky a byly se samozřejmostí akceptovány. Vždyť právě židovské náboženské obce měly velkou snahu zavést volební právo i pro ženy, jejich přání se jim roku 1920 splnilo. Náboženské obce v Praze byly samozřejmě pročeské. Objevují se i zákazy německých nápisů na hrobech, veškeré jednání muselo být vedeno v českém jazyce a všichni hlavní představitelé museli znát velmi dobře český jazyk. Chtěli tím zakročit proti názorům, že jsou proněmečtí.

Jak je vidět v tabulkách, které jsou umístěny v textových přílohách, židovští obyvatelé se k židovské národnosti příliš nehlásili, i když jim to bylo umožněno. I když se k židovské víře přihlásilo v roce 1920 v Čechách skoro 80 tisíc obyvatel, k židovské národnosti se přihlásilo jen něco málo přes 11 tisíc, což není ani šestina tehdejších obyvatel. Vložené tabulky jsou nedílnou součástí této práce, jelikož nám poukazují na život tehdejší židovské komunity. Velmi mě tedy překvapilo, když poměrně často chybovaly v součtech jednotlivých čísel. Proto jsem je i přepočítala a výsledky poznamenala. Přijde mi to poměrně zvláštní, když se člověk, žijící se tím, splete ne o jedno nebo dva čísla, ale hned o pár stovek.

Věřím a doufám, že tato práce alespoň částečně přispěla k vědomí a ke zmapování pražských židovských náboženských obcí a jejich existenci v meziválečném období. Většina obcí, o kterých je tato práce, nebyla obnovena, jelikož se z koncentračních táborů vrátilo tak malé množství tehdejších obyvatel. Dále doufám, že se mi podařilo napomoci k poznání i jiných židovských obcí, než je ta centrální v Praze, a které jsou nedílnou součástí našich, i když možná jen pražských, dějin.

9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

I. ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv Židovského muzea v Praze

Fond Židovská náboženská obec Karlín

Fond Židovská náboženská obec Žižkov

II. LITERATURA

BAMBUŠEK, Miroslav: *Do Židů*. Nakladatelství Babylon, Praha 2008.

ISBN 80-902804-3-9

BEČKOVÁ, Kateřina: *Zmizelá Praha – dodatky II*. Paseka, Praha 2003.

ISBN 80-7185-622-2

BEČKOVÁ, Kateřina: *Zmizelá Praha – dodatky III*. Paseka, Praha 2004.

ISBN 80-7185-640-1

Bible svatá aneb všechna svatá písmena starého i nového zákona. Biblické dílo v ČSSR, Praha 1969

ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Paseka,

Praha 2005. ISBN 80-7185-695-9

ČAPKOVÁ, Kateřina – FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště. Československé a uprchlíci před nacismem 1933 – 1938*. Paseka, Praha 2008. ISBN 978-80-7185-840-9

ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*, in: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Židovské muzeum, Praha 2003.

FIEDLER, Jiří: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Sefer Praha 1992.
ISBN 80-900895-1-8

GRAUS, František: - *Prolegomena zu einer Geschichte der Juden in den böhmischen Lärden*, in: *Judaica Bohemiae*, III, 1967

JUNGMANN, Jan: *Smíchov, město za újezdskou branou*. Muzeum hlavního města Prahy, 2007. ISBN 978-80-85394-56-6

JUNGMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010.
ISBN 978-80-85394-79-5

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V. díl, Libri, Praha 2002. ISBN 80-7277-039-X

MÍŠKOVÁ, Alena: *Předmluva*, in: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Židovské muzeum, Praha 2003

PAŘÍK, Arno: *Uprostřed nového Anděla*, in: *Roš chodeš 2004/3*. Sefer Praha

PAŘÍK, Arno: *Pražské synagogy*. Židovské muzeum, Praha 2000. ISBN 80-85608-33-2

PĚKNÝ, Tomáš: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Sefer Praha 2001.
ISBN 80-85924-33-1

Židovský kalendář na rok 1920 – 1921. Židovské zprávy, Praha 1920

Židovský kalendář na rok 1921 – 1922. Židovské zprávy, Praha 1921

Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003. Židovské muzeum, Praha 2003. ISBN 80-85608-72-3

Židovské menšina v Československu ve třicátých letech. Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004. Židovské muzeum, Praha 2004. ISBN 80-85608-94-4

Židovská menšina za druhé republiky. Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Židovské muzeum, Praha 2007. ISBN 978-80-86889-52-8

III. INTERNETOVÉ ZDROJE

http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/1004122 (ověřeno 6. 7. 2013)

http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/992285 (ověřeno 6. 7. 2013)

www.holocaust.cz (ověřeno 6. 7. 2013)

10. SEZNAM PŘÍLOH

10.1 Textové přílohy a tabulky

Příloha č. I: Zpráva o veřejné schůzi Národní rady židovské, konané dne 11. prosince 1922 v Praze.

Příloha č. II: Rezoluce členské schůze Svazu Čechů-židů o antisemitismu v Německu a Československu z 6. 4. 1933, Praha

Příloha č. III: Tabulka - Národnost přítomných obyvatel českých zemích v letech 1921 – 1930

Příloha č. IV: Tabulka - Počet a podíl Židů v českých zemích

Příloha č. V: Tabulka - Národnost, kterou v roce 1910 a 1921 přiznávalo „domácí“ židovské obyvatelstvo českých zemí, sčítáno podle víry

Příloha č. VI: Tabulka - Počet Židů v českých zemích podle víry a národnosti v letech 1921 až 1930

Příloha č. VII: Tabulka - Obyvatelstvo Čech v roce 1921 podle příslušnosti k sektorům a národnostem

Příloha č. VIII: Tabulka - Podíly (%) horních a středních vrstev a dolních vrstev u jednotlivých národností v českých zemích 1921 a 1930

Příloha č. IX: Tabulka - Sociální skupiny podle postavení v povolání a národnosti v českých zemích v roce 1921 a podíly

Příloha č. X: Tabulka - Podíl ze všech pomáhajících členů rodiny připadající na samostatné v povolání v českých zemích v roce 1930 podle národnosti (čs. státní příslušníci)

Příloha č. XI: Tabulka - Sociální skladba obyvatelstva příslušného k povolání (čs. státní příslušníci) v českých zemích podle národnosti v roce 1921

Příloha č. XII: Tabulka - Sociální skupiny u národností v roce 1930 (čs. státní příslušníci v českých zemích podle postavení v povolání)

Příloha č. XIII: Tabulka - Sociální skupiny podle postavení v povolání u národností v československých zemích (čs. státní příslušníci) v roce 1930 a podíly v procentech

- Příloha č. XIV: Tabulka - Sociální skladba obyvatelstva příslušného k povolání (čs. státní příslušníci) v českých zemích podle národnosti v roce 1930
- Příloha č. XV: Tabulka - Podíly (%) horních a středních vrstev a dolních vrstev u jednotlivých národností (čs. státní příslušníci, činné obyvatelstvo) v českých zemích 1921 a 1930
- Příloha č. XVI: Tabulka - Přírůstky nebo úbytky v sociálních skupinách podle národností v letech 1921 -1930 (čs. státní příslušníci) u osob v povolání činných ve všech sektorech hospodářství
- Příloha č. XVII: Tabulka - Přírůstky nebo úbytky v sociálních skupinách podle národností v letech 1921 – 1930
- Příloha č. XVIII: Tabulka - Vystěhovalectví z českých zemí podle národností v letech 1925 až 1927 podle počtu vydaných vystěhovaleckých pasů
- Příloha č. XIX: Tabulka - Podíl žen v některých odvětvích národního hospodářství v roce 1930 podle národnosti (odvětví, kde bylo zaměstnáno více než 50% žen)
- Příloha č. XX: Graf - Celkový počet židovských spolků v letech 1918 až 1939

10.2 Obrazové přílohy

- Příloha č. I: Synagoga – původní podoba z roku 1863, foto z dvacátých let
- Příloha č. II: Smíchovská synagoga – funkcionalistická přestavba, foto z roku 1930
- Příloha č. III: Povodeň v únoru 1920, pohled na Voctářskou ulici
- Příloha č. IV: Povodeň v únoru 1920, pohled na Koželužskou ulici směrem k Vltavě
- Příloha č. V: Povodeň v únoru 1920, záchranná pramice v Koželužské ulici
- Příloha č. VI: Povodeň v únoru 1920, U Světova statku na rohu dnešní Zenklovy třídy (Primátorská) a Elsnicova náměstí (Světovo nábřeží)
- Příloha č. VII: Povodeň v únoru 1920, částečně zatopený židovský hřbitov
- Příloha č. VIII: Nábřeží v židovské čtvrti, pohled Voctářovou ulicí směrem k jihu, foto 1924
- Příloha č. IX: Nábřeží v židovské čtvrti, domy ghetta při pohledu od Voctářské ulici směrem k zámku, foto 1925

Příloha č. X: Zákoutí na židovském hřbitově, foto 1928

Příloha č. XI: Náhrobky na starém židovském hřbitově

Příloha č. XII: Západní průčelí libeňské synagogy

Příloha č. XIII: Synagoga v Sázavské ulici na Vinohradech

Příloha č. XIV: Interiér vinohradské synagogy

Příloha č. XV: Mapa ŽNO Libeň, 1938

11. TEXTOVÉ PŘÍLOHY A TABULKY

Textová příloha č. I

Zpráva o veřejné schůzi Národní rady židovské, konané dne 11. prosince 1922 v Praze.

Schůzi zahájil o ½ 9. hod. večerní předem ustanovený předseda schůze Dr. Goldstein za účasti asi 270 osob. Poukazuje na nedávnou aféru nově zvoleného rektora německé univerzity Dr. Steinherze a na účel shromáždění, jímž je společný protest proti náporu antisemitské reakce. Uvádí, že incident měl neblahou odezvu v jiných městech i státech, zvláště v Maďarsku a Německu. Tento případ byl však pouhou záminkou široké akce namířené proti židovstvu. Řečník upozorniv na tyto nekalé plány veřejnost, prohlašuje schůzi za zahájenou a předává slovo Dr. Singrovi.

*Týž zmiňuje se o nepatrném početním poměru židů vůči ostatním národnostem a vyslovuje obdiv nad tím, že vlivu židovskému je často tolik přičítáno. Tato okolnost by mohla vésti židy k upřílišnému sebevědomí, kdyby neměla svoje stinné stránky v tom, že židé jsou obviňováni z mnohých lidských katastrof. Tito lidé jsou nazýváni hrubými kapitalisty na jedné straně, výstředními socialisty na straně druhé. Za středověku považovali lidé židy i za příčinu moru. Každý stupeň svobody musel býti židy draze zaplacen. Napoleonovi slibovali židé slavnostním prohlášením, že netvoří samostatného národa, když chtěli dosíci emancipace. Mnozí z nich za cenu těchto výhod ochotně tak slíbili a po čase, když nastala reakce, dožili se smutných následků svého sebeklamu. Po válce svádí Německo příčinu své prohry na židy a tato mentalita protižidovská vnikla do Maďarska, odtud do Čech a do Prahy. Oběti, které židé loajálně ve válce Němcům přinesli, nevyvážily vrozenou nenávist. Dr. Steinherz prohlásil často, že je Němcem, poněvadž německy cítí i myslí. Bez ohledu na toto jeho prohlášení, jímž se svému národu (židovskému) odcizuje, nutno útoky a snahy namířené proti jeho akademické hodnosti odsouditi. On byl v pořadí této hodnosti, byl řádně navržen a potvrzen. Němečtí nacionálové připravili parlamentu zákonný návrh na utvoření „*numerus clausus*“ pro univerzitní posluchače židovské víry. Dr. Longmann, autor tohoto návrhu, zajisté dobře zná početní význam židovských posluchačů na německé univerzitě, stejně jako je si vědom zásluh židů při posledních volbách do Národního shromáždění. Z paktu*

německých nacionálů a demokratů, uzavřeného v Brně, kterým bylo židovstvo vlákáno do německého tábora, vzešlo vítězství volebních kandidátů Dr. Kafky a Dr. Naegle. Dnes snaží se Dr. Kafka zachraňovati pro sebe židovský element ve schůzi odbývané v německém Kasině na Příkopech. – Řečník lituje, že referent ministerstva školství Dr. Lederer propaguje úředně i literárně krevní asimilaci židů s křesťany, a tvrdí, že takovéto spojení znamená zánik židovstva, kdyby bylo trvalé. Heslem židů budiž přátelské stanovisko k ostatním národnostem, nad tím budiž vnitřní soudržnost židů mezi sebou. V českém státě jsou jisté nedostatky (např. v zákonech o provádění voleb nenalézají židé poměrné zastoupení), avšak chvalitebnou jest železná vůle k pořádku. Němci, kteří volají do světa veto proti utlačování svých příslušníků ve školství, jsou vůči jiným nejméně snášenliví a spravedliví.

Další řečník Dr. Max Brod (úředník prezidia ministerské rady) německy vytýká příčiny, které v přítomných antisemitských akcích působily. Jest to jistá brožura od Theodora Friče, která vyšla v Lipsku nákladem 100 000 exemplářů a byla rozšířena do všech vrstev německého a maďarského národa. V tomto pamfletu obviňováni jsou židé, že mají několik bohů zločinných i dobrých a že jejich víra kodifikovaná v Talmudu ukládá jim za povinnost činiti i zlo příslušníkům jiných vyznání. Řečník prohlašuje, že na takovýchto literárních anomáliích je vychován nepřítel židovstva bez ohledu na sociální příslušnost.

Poté ujímá se slova předseda Dr. Goldstein, který žádá shromáždění, aby myšlenky ve schůzi pronesené byly rozšiřovány do širších vrstev židovských. Čte rezoluci následující obsahu:

Účastníci hromadné schůze, pořádané Národní radou židovskou v Heinovce dne 11. prosince 1922, vyslovují své rozhořčení nad nezřízenými útoky podnikanými proti židovskému národu ze strany německonacionální.

Protestují proti všem pomluvám, nepravdám a urážkám šířeným soustavně v protižidovském tisku, zejména pak proti pokusům německo-antisemitské reakce omeziti práva židovských občanů jak na vysokých školách, tak i v životě veřejném. Vyzývají Národní radu židovskou, aby hájila všemi prostředky rovnoprávnost židovských občanů, a apelují na veškeré židovstvo, aby vědomo sobě všech těchto potup a zároveň i těžké situace židovstva, obrátilo zřetel k naléhavým potřebám židovským a

mravní i hmotnou svou pomoc soustředilo na úkoly, k nimž je zavazuje příkaz svědomí a hlas krve.

Řečník soudí z potlesku, že znění rezoluce je jednohlasně přijato a ukončuje schůzi o 10. hodině apelem na povinnosti židovské mládeže, zvláště studentů a sportovních sdružení.

Na Královských Vinohradech dne 12. prosince 1922

*B. Chmelař
vl. komisař*

Textová příloha č. II

Rezoluce členské schůze Svazu Čechů-židů o antisemitismu v Německu a Československu z 6. 4. 1933, Praha

Členská schůze Svazu Čechů-židů, konaná dne 6. dubna 1933 v Praze, odsuzuje s největším důrazem protižidovské výstřelky v sousední říši německé, jimiž jsou na své tělesné a hospodářské existenci ohroženi nejen političtí odpůrci tamního vedoucího politického směru, nýbrž bez rozdílu všichni jedinci židovského původu, a to způsobem přičícím se všem primitivním příkazům lidskosti.

Rádi zjišťujeme podstatný rozdíl v nazírání na židovskou otázku mezi tímto Německem a Československem, jehož demokratické rády umožňují svobodný rozvoj každého jedince bez ohledu na jeho původ. Nechceme odnárodňovati židů, kteří jsou rodilými Němci, avšak připomíná zdejšímu židovstvu tento rozdíl mezi oběma národy proto, aby zanechalo němčení a germanizace.

Jako Češi židovského původu připomíná židům, kteří jsou příslušníky menšinové konfese, i československému – početně malému – národu, že postavení obou bylo vždy posilováno zbraněmi ducha, ne moci. Je tedy pro zdárný vývoj československého státu i

jeho židovského obyvatelstva nezbytně zapotřebí, abychom udrželi občanskou rovnost ve státě i mír mezi státy, a všichni jsme povinni rozvážně k tomu spolupůsobiti. ⁶⁸

Příloha č. III

Tabulka - Národnost přítomných obyvatel českých zemích v letech 1921 – 1930

	1921 *	1930 *
Celkem obyvatel	10 006	10 675
Z toho národnosti:		
„československé“	6 775	7 349
německé	3 061	3 150
maďarské	7	11
židovské	36	37
polské	104	93
„ruské“	13	23
jiné	10	12

**absolutní počet obyvatel je v tisících*

Příloha č. IV

Tabulka - Počet a podíl Židů v českých zemích

Rok	Počet Židů	Celkový počet populace	% Židů z celé populace
1880	147 204	8 215 689	1,8
1900	148 988	9 355 499	1,6
1910	140 426	10 059 257	1,4
1921	125 053	10 005 734	1,3
1930	117 551	10 674 386	1,1

⁶⁸ SÚA, MV-přes., inv. č. 225-979-13, s. 170, sign. X/Ž/62.

Příloha č. V

Tabulka - Národnost, kterou v roce 1910 a 1921 přiznávalo „domácí“ židovské obyvatelstvo českých zemí, sčítáno podle víry

Židé se hlásili jako	1910*		1921	
	absolutně	v %	absolutně	v %
Němci	83 946	62,0	39 629	34,7
Češi	50 386	37,2	43 350	38,0
Židé (národnost)	-	-	29 613	25,9
„ostatní“	1 006	0,8	1 586	1,4
Celkem	135 338	100,0	114 178	100,0
Židé – cizinci	5 005		10 905**	
Úhrnem	140 343		125 083	

**je započteno i rakouské Slezsko*

*** z toho počtu cizinců židovského náboženství se k židovské národnosti přihlásilo 5 432 osob.*

Příloha č. VI

Tabulka - Počet Židů v českých zemích podle víry a národnosti v letech 1921 až 1930

	1921 podle		1930 podle	
	víry	národnosti	víry	národnosti
Čechy	79 777	11 251	76 301	15 697
Morava	37 989	15 335	} 41 250	} 21 396
Slezsko	7 317	3 681		

Příloha č. VII

Tabulka - Obyvatelstvo Čech v roce 1921 podle příslušnosti k sektorům a národnostem

Národnost	Zemědělství	Průmysl, živnosti	Obchod, peněžnictví, doprava	Ostatní	Celkem
československá	1 429 553	1 676 336	586 154	690 745	4 382 788
německá	538 012	1 013 911	304 914	316 322	2 173 159
židovská	191	2 197	5 434	3 429	11 251
cizinci	12 100	40 496	16 415	27 746	96 757

Příloha č. VIII

Tabulka - Podíly (%) horních a středních vrstev a dolních vrstev u jednotlivých národností v českých zemích 1921 a 1930

A – horní a střední vrstvy

B – dolní vrstvy

		1921	1930
Češi	A	28,35	32,25
	B	71,65	67,75
Němci	A	28,0	30,25
	B	72,0	69,75
Židé	A	53,1	55,65
	B	46,9	44,35
Poláci	A	17,05	22,75
	B	82,95	77,25

Příloha č. IX

Tabulka - Sociální skupiny podle postavení v povolání a národnosti v českých zemích v roce 1921 a podíly

A – pomáhajících členů rodiny,

B – příslušníků bez vlastního povolání

C – domácího služebnictva, připadající na jednoho činného v povolání

ČEŠI					POLÁCI			
Kategorie	Absolutně	A	B	C	Absolutně	A	B	C
Samostatní	1 062 966	0,26	1,44	0,06	6 416	0,17	1,78	0,08
Nájemci	9 251	0,28	2,07	0,18	21	0,14	0,71	0,24
Úředníci	216 613	0,001	0,92	0,13	873	0	1,13	0,36
Dělníci	1 352 146	0,001	0,98	0,006	17 128	0,0004	1,50	-
Nádeníci	259 254	0,002	0,80	0,001	2 296	0,003	0,91	-
NĚMCI					ŽIDÉ			
Samostatní	482 447	0,20	1,34	0,05	9 430	0,04	1,12	0,01
Nájemci	4 444	0,25	2,00	0,12	44	0,09	1,48	0,05
Úředníci	112 085	0,0004	0,96	0,08	3 542	0,001	0,58	0,004
Dělníci	687 016	0,0009	0,84	-	2 435	0,008	0,46	-
Nádeníci	78 350	0,004	0,89	-	15	0	0,73	-

Příloha č. X

Tabulka - Podíl ze všech pomáhajících členů rodiny připadající na samostatné v povolání v českých zemích v roce 1930 podle národnosti (čs. státní příslušníci)

	samostatní		u samostatných pomáhající členové rodiny	
	absolutně	% z činných	absolutně	% ze všech pomáhajících členů rodiny
Češi	1 145 158	32,9	470 848	98,3
Němci	500 640	32,3	168 145	98,0
Poláci	8 947	28,3	1 981	98,9
Židé (podle národnosti)	9 143	53,7	1 094	97,8

Příloha č. XI

Tabulka - Sociální skladba obyvatelstva příslušného k povolání (čs. státní příslušníci) v českých zemích podle národnosti v roce 1921

ČEŠI			POLÁCI *	
Kategorie	Absolutně	%	Absolutně	%
Samostatní	2 872 324	42,7	18 950	27,2
Nájemci	31 031	0,5	39	0,1
Úředníci	415 647	6,2	1 859	2,8
Učni	151 703	2,3	810	1,4
Dělníci	2 683 943	39,9	42 043	60,3
Nádeníci	468 184	6,9	4 397	6,4
Domácí služebnictvo	104 576	1,5	1 166	1,8
Celkem	6 727 408	100,0	69 264 ⁶⁹	100,0
NĚMCI			ŽIDÉ	
Samostatní	1 225 806	41,2	20 413	67,4
Nájemci	14 445	0,5	113	0,4
Úředníci	220 053	7,4	5 617	18,5
Učni	61 648	2,1	389	1,3
Dělníci	1 264 337	42,5	3 569	11,8
Nádeníci	148 206	5,0	26	0,1
Domácí služebnictvo	38 713	1,3	140	0,5
Celkem	2 973 208	100,0	30 267	100,0

* Poláci ve Slezsku

⁶⁹ V původní statistice je součet všech položek 69 967, což neodpovídá součtu.

Příloha č. XII

Tabulka - Sociální skupiny u národností v roce 1930 (čs. státní příslušníci v českých zemích podle postavení v povolání)

A

ČEŠI				POLÁCI *		
Kategorie	Absolutně	%		Absolutně	%	
		z činných	z přísluš ných		z činných	z přísluš ných
Samostatní	1 145 158	28,2		8 947	25,7	
Nájemci	9 446	0,2		34	0,1	
Úředníci	266 036	6,6		965	2,8	
Zřizenci	292 977	7,2		1 894	5,4	
Uční	149 340	3,7		963	2,8	
Dělníci	1 464 875	36,1		17 100	49,2	
Nádeníci	122 474	3,0		1 701	4,9	
Domácí dělníci	24 490	0,6		7	5,8	
Pomáhající členové rodiny	479 227	11,8		2 004	3,3	
Domácí služebnictvo	106 337	2,6		1 139	-	
Činní celkem	4 060 360	100,0	55,6	34 754	100,0	43,7
Příslušníci bez vlastního povolání	3 248 540		44,4	44 696		56,3
Úhrn	7 308 900		100,0	79 450		100,0

* Poláci ve Slezsku a na Moravě

B

NĚMCI				ŽIDÉ		
Kategorie	Absolutně	%		Absolutně	%	
		z činných	z přísluš ných		z činných	z přísluš ných
Samostatní	500 640	28,4		9 148	50,2	
Nájemci	5 321	0,3		35	0,2	
Úředníci	115 810	6,6		3 689	20,2	
Zřizenci	100 810	5,7		2 282	12,5	
Uční	50 319	2,9		300	1,7	
Dělníci	656 910	37,3		1 559	8,6	
Nádeníci	96 975	5,5		23	0,1	
Domácí dělníci	22 551	1,3		14	0,1	
Pomáhající členové rodiny	171 571	9,7		1 119	6,1	
Domácí služebnictvo	41 980	2,3		55	0,3	
Činní celkem	1 762 887 ⁷⁰	100,0	57,4	18 224	100,0	60,7
Příslušníci bez vlastního povolání	1 307 799		42,6	11 778		39,3
Úhrn	3 070 686		100,0	30 002		100,0

⁷⁰ V původní statistice je součet všech položek 1 763 139, což neodpovídá součtu.

Příloha č. XIII

Tabulka - Sociální skupiny podle postavení v povolání u národností v československých zemích (čs. státní příslušníci) v roce 1930 a podíly v procentech:

A – pomáhajících členů rodiny

B – příslušníků bez vlastního povolání

C – domácího služebnictva, připadající na jednoho činného v povolání

ČEŠI					POLÁCI *			
Kategorie	Absolutně	A	B	C	Absolutně	A	B	C
Samostatní	1 145 158	0,41	1,08	0,06	8 947	0,22	1,36	0,07
Nájemci	9 446	0,49	1,55	0,22	34	0,32	1,29	0,35
Úředníci	266 036	0,0008	0,91	0,12	965	-	1,08	0,32
Zřizenci	292 977	0,0002	1,45	0,02	1 894	0,005	2,16	0,05
Učni	149 340	-	0,004	-	963	-	0,004	-
Dělníci	1 464 875	0,0006	0,82	0,001	17 100	0,001	1,48	0,007
Nádeníci	122 474	0,001	0,86	0,001	1 701	0,0006	1,17	0,002
Domácí dělníci	24 490	0,07	0,90	0,001	7	0,14	1,00	-
NĚMCI					ŽIDÉ			
Samostatní	500 640	0,34	1,04	0,06	9 148	0,12	0,84	0,005
Nájemci	5 321	0,48	1,57	0,16	35	0,26	1,11	0,03
Úředníci	115 890	0,001	0,90	0,08	3 689	0,0001	0,61	0,002
Zřizenci	100 982	0,002	1,20	0,01	2 282	0,005	0,65	0,002
Učni	50 319	-	0,004	-	300	-	0,006	-
Dělníci	656 910	0,0004	0,71	0,001	1 559	-	0,11	-
Nádeníci	96 975	0,0005	0,80	0,0008	23	-	0,31	-
Domácí dělníci	22 551	0,008	0,46	0,0008	14	-	0,14	-

* Poláci ve Slezsku a na Moravě

Příloha č. XIV

Tabulka - Sociální skladba obyvatelstva příslušného k povolání (čs. státní příslušníci) v českých zemích podle národnosti v roce 1930

ČEŠI			POLÁCI *	
Kategorie	Absolutně	%	Absolutně	%
Samostatní	2 853 216	39,0	23 060	29,0
Nájemci	28 718	0,4	89	0,1
Úředníci	508 999	7,0	2 006	2,5
Zřizenci	714 783	9,8	5 993	7,6
Učni	149 340	2,0	963	1,2
Dělníci	2 670 950	38,5	42 486	53,5
Nádeníci	228 318	3,1	3 700	4,7
Domácí dělníci	48 239	0,7	14	0
Domácí služebnictvo	106 337	1,5	1 139	1,4
Celkem	7 308 900	102,0 ⁷¹	79 450	100,0
NĚMCI			ŽIDÉ	
Samostatní	1 190 829	38,8	17 961	59,9
Nájemci	16 245	0,5	87	0,3
Úředníci	219 814	7,1	6 031	20,1
Zřizenci	222 888	7,3	3 791	12,6
Učni	50 319	1,6	302	1,0
Dělníci	1 120 945	36,5	1 729	5,8
Nádeníci	174 717	5,7	30	0,1
Domácí dělníci	33 201	1,1	16	0
Domácí služebnictvo	41 899	1,4	55	0,2
Celkem	3 070 857 ⁷²	100,0	30 002	100,0

* Poláci ze Slezska a Moravy

⁷¹ V původní statistice je součet všech položek 100%, což neodpovídá součtu.

⁷² V původní statistice je součet všech položek 3 070 938, což ovšem neodpovídá součtu.

Příloha č. XV

Tabulka - Podíly (%) horních a středních vrstev a dolních vrstev u jednotlivých národností (čs. státní příslušníci, činné obyvatelstvo) v českých zemích 1921 a 1930

A – horní a střední vrstvy

B – dolní vrstvy

		1921	1930
Češi	A	29,2	32,8
	B	70,8	67,2
Němci	A	29,6	31,5
	B	70,4	68,5
Židé	A	53,3	57,2
	B	46,7	42,8
Poláci	A	17,2	21,5
	B	82,8	78,5

Příloha č. XVI

Tabulka - Přírůstky nebo úbytky v sociálních skupinách podle národností v letech 1921-1930 (čs. státní příslušníci) u osob v povolání činných ve všech sektorech hospodářství (tj. bez pomáhajících členů rodin a domácího služebnictva)

ČEŠI			POLÁCI	
Kategorie	Absolutně	% stavu z 1921	Absolutně	% stavu z 1921
Samostatní	+ 82 192	107,7	+ 2 531	139,4
Nájemci	+ 195	102,1	+ 13	161,9
Úředníci	+ 49 423	122,8	+ 92	110,5
Učni	- 2 363	98,4	+ 153	118,9
Dělníci	+ 430 196	131,8	+ 1 873	110,9
Nádeníci	- 136 780	74,2	- 595	74,1
Činní celkem	+ 422 863	113,9	+ 4 067	114,8
NĚMCI			ŽIDÉ	
Samostatní	+ 18 193	103,8	- 282	97,0
Nájemci	+ 877	119,7	- 9	79,5
Úředníci	+ 3 805	103,4	+ 147	104,2
Učni	- 11 329	81,6	- 89	77,1
Dělníci	+ 93 427	113,6	+ 1 420	158,3
Nádeníci	+ 18 625	123,8	+ 8	153,3
Celkem	+ 123 598 ⁷³	108,7	+ 1 195	107,5

⁷³ V původní statistice je součet všech položek + 123 568, což neodpovídá součtu.

Příloha č. XVII

Tabulka - Přírůstky nebo úbytky v sociálních skupinách podle národností v letech 1921 – 1930 (čs. státní příslušníci příslušní k povolání celkem ve všech sektorech hospodářství) ⁷⁴

ČEŠI			POLÁCI	
Kategorie	Absolutně	% stavu z 1921	Absolutně	% stavu z 1921
Samostatní	- 20 990	99,3	+ 4 155	121,3
Nájemci	- 1 944	94,1	+ 57	229,5
Úředníci	+ 96 978	121,8	+ 147	106,8
Učni	- 1 752	98,8	+ 157	119,4
Dělníci	+ 749 320	127,8	+ 5 668	113,2
Nádeníci	- 240 120	48,7	- 701	84,1
Celkem k povolání příslušných	+ 581 492	108,6	+ 9 483	113,6
NĚMCI			ŽIDÉ *	
Samostatní	- 32 231	97,4	- 2 524	87,7
Nájemci	+ 2 106	114,1	- 27	76,5
Úředníci	+ 455	100,1	+ 408	107,2
Učni	- 11 105	81,9	- 87	77,6
Dělníci	+ 112 078	108,8	+ 1 961	154,8
Nádeníci	+ 26 427	117,8	+ 4	115,4
Příslušných celkem	+ 97 730	103,3	- 265 ⁷⁵	99,1

* Židé sčítaní podle národnosti

⁷⁴ Čs. statistika, sv. 21 a sv. 116, řada VI, sešit 10, díl II, část 3

⁷⁵ V původní statistice je součet všech položek -165, což neodpovídá součtu.

Příloha č. XVIII

Tabulka - Vystěhovalectví z českých zemí podle národností v letech 1925 až 1927 podle počtu vydaných vystěhovaleckých pasů

Národnost	1925	1926	1927
ČECHY			
československá	3 618	3 857	2 628
německá	2 410	1 872	2 607
polská	3	14	6
židovská	1	-	1
celkem	6 032	5 743	5 242
MORAVA			
československá	2 684	2 863	3 169
německá	334	361	354
polská	4	6	4
židovská	3	-	1
celkem	3 025	3 230	3 528
SLEZSKO			
československá	706	719	970
německá	229	152	162
polská	90	201	161
židovská	-	-	-
celkem	1 025	1 072	1 293

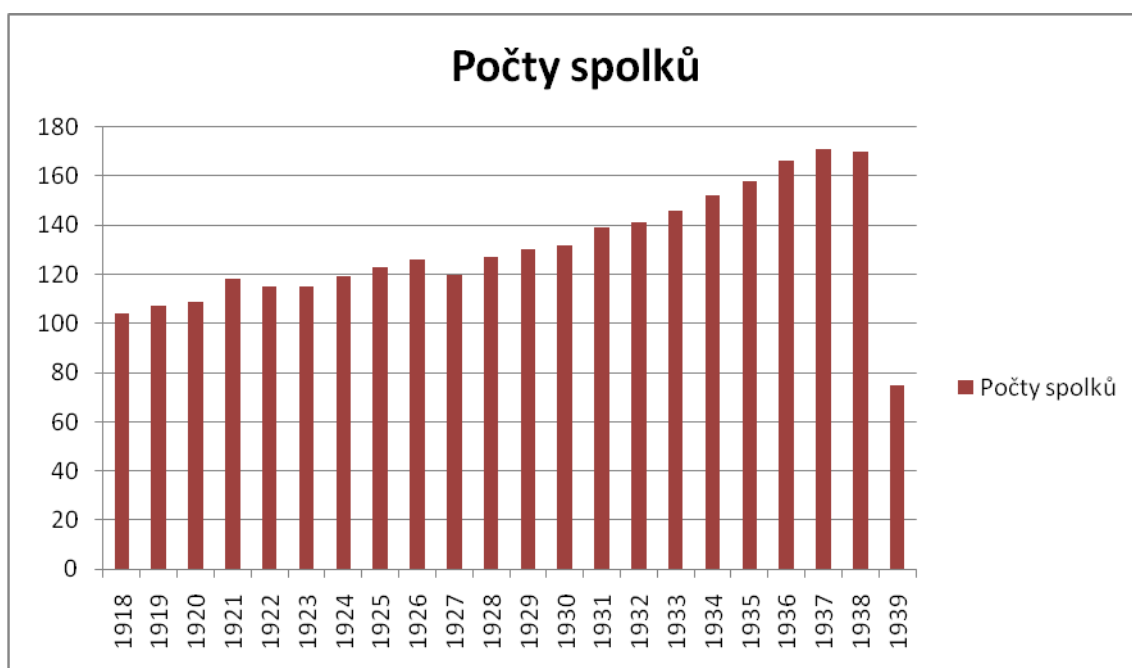
Příloha č. XIX

Tabulka - Podíl žen v některých odvětvích národního hospodářství v roce 1930 podle národnosti (odvětví, kde bylo zaměstnáno více než 50% žen)

	Ze 100 zaměstnaných bylo žen:			
	Němci	Češi	Židé	Poláci
Textilní průmysl	60,3	61,9	-	62,4
Oděvní průmysl	65,2	59,4	-	-
Průmysl bez bližšího označení	53,0	-	-	-
Veřejné služby	54,0	51,1	-	64,1
Domácí služby	91,8	94,8	90,6	96,0
Žijící z renty a podpory	64,2	63,3	60,6	-

Příloha č. XX

Graf - Celkový počet židovských spolků v letech 1918 až 1939

12. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrazová příloha č. I – *Smíchovská synagoga – původní podoba z roku 1863, foto z 20. let*⁷⁶

Obrazová příloha č. II – *Smíchovská synagoga – funkcionalistická přestavba, foto z roku 1930*⁷⁷

⁷⁶ JUNGSMANN, Jan: *Smíchov, město za újezdskou branou*. Muzeum hlavního města Prahy, 2007; s. 133

⁷⁷ JUNGSMANN, Jan: *Smíchov, město za újezdskou branou*. Muzeum hlavního města Prahy, 2007; s. 134

Obrazová příloha číslo III. – *Povodeň v únoru 1920, pohled na Voctářskou ulici*⁷⁸

Obrazová příloha číslo IV. – *Povodeň v únoru 1920, pohled na Koželužskou ulici směrem k Vltavě*⁷⁹

⁷⁸ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 143

⁷⁹ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 144

Obrazová příloha číslo V. – *Povodeň v únoru 1920, záchranná pramice v Koželužské ulici*⁸⁰

Obrazová příloha číslo VI. – *Povodeň v únoru 1920, U Světova statku na tohu dnešní Zenklovy třídy (Primátorská) a Elsnicova náměstí (Světovo nábreží)*⁸¹

⁸⁰ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 144

⁸¹ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 144

Obrazová příloha číslo VII. – *Povodeň v únoru 1920, částečně zatopený židovský hřbitov*⁸²

Obrazová příloha číslo VIII. – *Nábřeží v židovské čtvrti, pohled Voctářovou ulicí směrem k jihu, foto 1924*⁸³

⁸² JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 144

⁸³ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 31

Obrazová příloha číslo IX. – Nábřeží v židovské čtvrti, domy ghetta při pohledu od Voctářské ulici směrem k zámku, foto 1925⁸⁴

Obrazová příloha číslo X. – Zákoutí na židovském hřbitově, foto 1928⁸⁵

⁸⁴ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 32

⁸⁵ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 37

Obrazová příloha číslo XI. – Náhrobky na starém židovském hřbitově⁸⁶

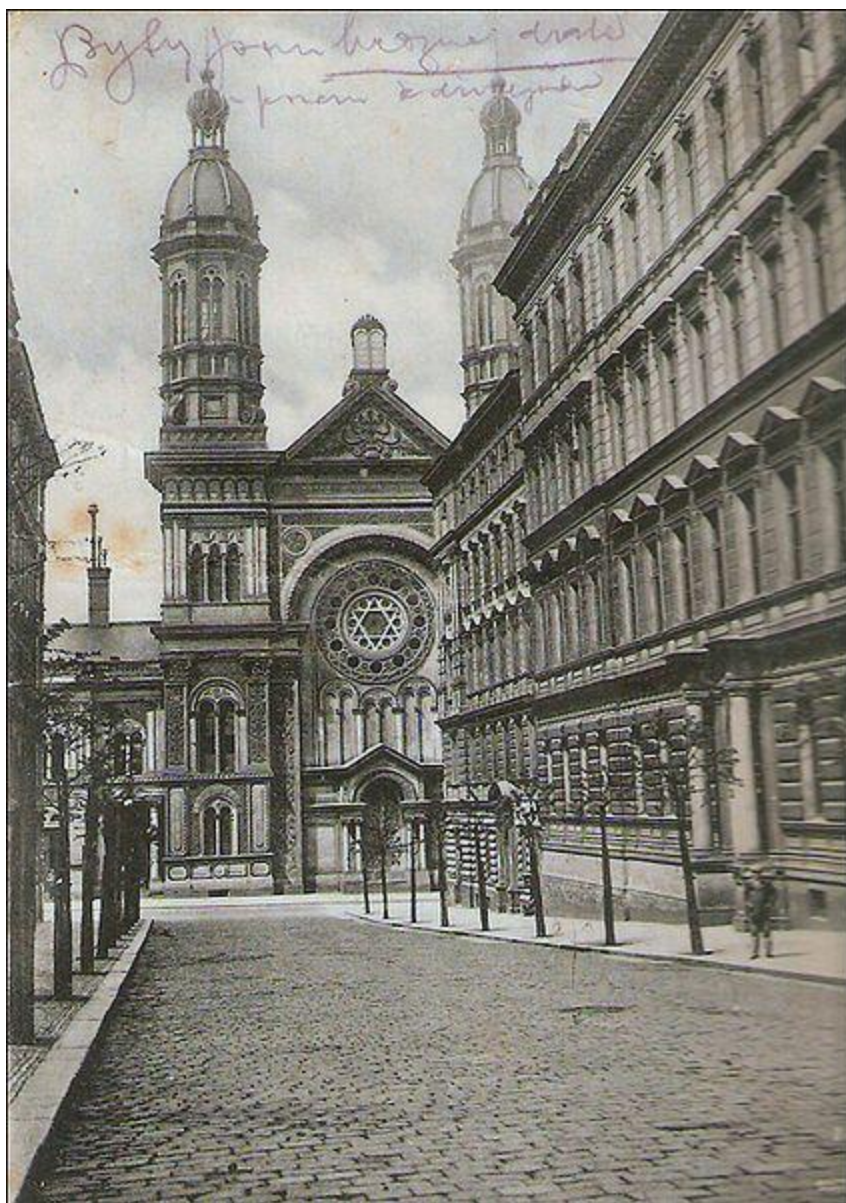
⁸⁶ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 37

Obrazová příloha číslo XII. – *Západní průčelí libeňské synagogy*⁸⁷

⁸⁷ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, s. 38

Obrazová příloha číslo XIII. – Synagoga v Sázavské ulici na Vinohradech⁸⁸

⁸⁸ [http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Vinohradska_synagoga_\(cropped\).jpg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Vinohradska_synagoga_(cropped).jpg); 6. 6. 2013

Obrazová příloha číslo XIV. – *Interiér vinohradské synagogy*

Obrazová příloha číslo XV. – Mapa ŽNO Libeň, 1938 ⁸⁹

⁸⁹ JUNGSMANN, Jan: *Libeň – Zmizelý svět*. Muzeum hlavního města Prahy, 2010, přílohy

Obrazová příloha číslo XVI. – Schematická mapka Prahy s vyznačenými ŽNO + graf s počty židovských obyvatel (součet z roku 1930)

